Pr. Ion Vicovan, Pr. Radu Preda, Pr. Cristian Barnea
(editori)

„QUO VADIS?”
INTEROGAȚII ACTUALE
PRIVIND VÂRSTELE VIEȚII SPIRITUALE

Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”
ediția a X-a, Iași, 10-12 mai 2023

Coordonator serie:
Pr. dr. Cristian-Alexandru Barnea

Comitetul științific al seriei:
Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan
Pr. prof. univ. dr. Ioan C. Teșu
Pr. conf. univ. dr. Radu Preda
Conf. univ. dr. Constantin Iulian Damian
Arhid. lect. univ. dr. Sorin Mihalache
Pr. dr. Lucian Filip

Comitetul de organizare:
Pr. prof. univ. dr. Ion Vicovan
Pr. dr. Cristian-Alexandru Barnea
Asist. univ. dr. Petru Cernat
Pr. dr. Lucian Filip
Viorel Drăgan și echipa de voluntari ai Colegiului „Sfântul Nicolae" din Iași

Referent lingvistic (limba engleză): Conf. univ. dr. Sorina Chiper

Redactor: Cristina Muraru
Corector: Cristi Reuț
Tehnoredactor: Alina Andrei
Design copertă: Ștefan Pintilie
Prepress: Leonard Lunguleac

Editura Doxologia, Cuza-Vodă 51, 700038, IAȘI
Tel.: +40 374704804
E-mail: editura@doxologia.ro
Editura Doxologia

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține integral autorilor.

Comenzi:
http://edituradoxologia.ro
Email: comenzi@edituradoxologia.ro
Tel.: +40 724 550 463

© Doxologia, 2024
ISSN: 2821 – 6806
ISSN-L 2821 – 6806
ISBN 978-630-301-132-5

Pr. Ion Vicovan, Pr. Radu Preda, Pr. Cristian Barnea
(editori)

„QUO VADIS?”
INTEROGAȚII ACTUALE
PRIVIND VÂRSTELE VIEȚII SPIRITUALE

Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”
ediția a X-a, Iași, 10-12 mai 2023

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2024

CUPRINS

Argument editorial 7

Deschiderea oficială 15
Înaltpreasfințitul Părinte Teofan,
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei 15
Prof. univ. dr.Tudorel Toader 18
Pr. conf. univ. dr. Radu Preda 22
Dumitru Horia Ionescu 27
Moderator: Pr. univ. dr. Ion Vicovan

Dezbatere publică: Orele ceasului de azi al umanității
(*Înaltpreasfințitul Iosif Pop, Mitropolitul Europei Centrale și Orientale,*
Prof. univ. acad. dr. Mircea Dumitru,
Pr. Răzvan Andrei Ionescu
Moderator: *Pr. conf. univ. dr. Radu Preda)* 31

Conferința inaugurală: Finding Christ in the Age of Mammon: becoming Orthodox in the modern West
(*Paul Kingsnorth*) 61

I. Hărți dinamice

Expresii ale maturității spirituale. Din lecțiile Patericului
(*PS Damaschin Dorneanul*) 73
Identitate și spiritualitate în contextul geopolitic contemporan central-est european (CȘ dr. Cătălin Turliuc) 86

II. Definiții 1: Trans-umanismul

Transumanismul și fascinația absurdului (*Dr. Oana Iftime*) 97
Human enhancement. Despre îmbunătățirea umanului în coordonate de firesc, nefiresc și suprafiresc
(*Pr. Răzvan Andrei Ionescu*) 137

Umanism ortodox și transumanism științific sau despre învierea morților și idealul îndumnezeirii
(*Pr. conf. univ. dr. Dan Sandu*) 145

III. Definiții 2: Inteligența artificială

Cuvântul de înțelepciune și cuvintele inteligenței artificiale
(*Prof. univ. dr. ing. Ștefan Trăușan-Matu*) 171
Chipul lui Dumnezeu din om și chipul omului din robot. Repere ale antropologiei iconice în contextul actual al dezvoltării inteligenței artificiale
(*Conf. univ. dr. Adrian Nicolae Lemeni*) 186

IV. Definiții 3: Educație, maturizare, valori

Învățământ sau educație? – cum salvăm copiii de „pandemia" urâtului
(*Monica Șerbănescu*) 201
The vocation of historical time to be a school of immortality
(*Pr. lect. univ. dr. Cătălin Vatamanu*) 220

V. Resursele Bisericii

Ecologia experienței ecleziale și provocările „inversării normative"
(*Prof. univ. dr. dr. h. c. mult. Mircea Duțu și Dr. Tudor Avrigeanu, M. iur. comp. – Bonn*) 235
Tradiția patristică – resursă-cheie pentru discursul Bisericii în contemporaneitate
(*Pr. lect. univ. dr. Roger Coresciuc*) 259

VI. Pr. Dumitru Stăniloae: Omul filocalic

Filocalia neîntreruptă sau Despre excepționalitate ca firesc al omeniei (humanitas) întru Hristos
(*Georgeta-Anca Ionescu*) 273
Isihia Țăranului Român
(*CȘ dr. Costion Nicolescu*) 283

Vocația ființei umane: îndumnezeirea prin har sau augmentarea prin biotehnologie
(*Pr. prof. univ. dr. Ioan-Cristinel Teșu*) 317

VII. Vârstele vieții spirituale – rolul laicatului; vârstnicii și viitorul

Statut misionar și forme de implicare a laicatului în formarea religioasă. Provocări prezente și soluții de perspectivă
(*Prof. univ. dr. Constantin Cucoș*) 333
Vârstnicii în comunitate. Axiologia senectuții
(*Pr. lect. univ. dr. Ilarion Mâță*) 347

Bibliografie generală 366

Index 383

TRANSUMANISMUL ȘI FASCINAȚIA ABSURDULUI[*]

Dr. Oana Iftime[**]

Abstract: *Transhumanism and the fascination of the absurd.* Calling to a scientific quest for everlasting health, youth and life, transhumanism fascinates. To build a criticism of its proposals is apparently simple, but in fact full of traps, so that any departure from rigor would rather lead to an empowerment of the transhumanist myths, than to their dismissal. The paper will briefly examine how the not scientific, but "scientistic" discourse that is typical to transhumanism gets on occasions to penetrate even the mind of its critics. Also, proposals are made as of what should we concentrate on, in the context of a society where individuals baptized into the Orthodox Church are more and more prone to adhere to Cultural Christianity, New Age beliefs, and materialism, be the latter expressed in the form of transhumanism, or in other presentations.

Keywords: transhumanism, scientism, artificial intelligence, human enhancement, Cultural Christianity

Transumanismul, un evoluționism... evoluat

Termenul *transumanism* (*transhumanism*, în originalul englez) a fost introdus de către biologul evoluționist Julian Huxley (1887–1975). Acesta considera că omul, prin acumularea de cunoștințe din ultimele veacuri, a atins un stadiu în care „a fost brusc numit director general al celei mai mari afaceri, cea a evoluției - numit fără să fie întrebat dacă voiește și fără o avertizare și o pregătire adecvate. Încă și mai mult, nu poate refuza această slujbă. Fie că dorește, fie că nu, fie că este conștient de ceea ce face, sau nu, se află pe punctul de a determina viitorul mers al evoluției pe această planetă. Acesta este destinul său de neocolit și cu cât mai curând realizează aceasta și începe să o creadă, cu atât mai bine pentru toți cei implicați"[1]. În acest context, „Cel mai important rezultat al acestei

[*] Citările din text sunt în conformitate cu uzanțele din limba respectivă și s-au păstrat ca atare la solicitarea autoarei.

[**] Cercetător independent.

[1] Julian Huxley, "Transhumanism", în vol. *New Bottles for New Wine*, Chatto & Windus, London, 1957, pp. 13-17 (republicat ca atare în *Journal of Humanistic Psychology*, 8 (1968), nr. 1,

însărcinări ar fi împlinirea totală a posibilităților omului, de către individ, comunitate, sau de către specie, în aventura sa procesională de-a lungul coridoarelor timpului"[2]; „Specia umană poate, dacă dorește, să se transcendă - nu doar [prin câte] un individ ici, într-un fel și altul colo, în alt fel, ci în ansamblul său, ca umanitate. Avem nevoie de un nume pentru această credință. Poate transumanism ar fi potrivit: omul rămânând om[3], dar autodepășindu-se, prin realizarea de noi posibilități ale naturii sale umane și pentru aceasta"[4].

J. Huxley provenea din familiile Arnold și Huxley, cunoscute în epocă pentru preocupările intelectuale ale membrilor săi, incluzând și materialismul militant – bunicul lui, Thomas Henry Huxley a rămas în istorie cu porecla „buldogul lui Darwin", din pricina apologiei sale agresive pentru evoluționism. Tot T. H. Huxley este părintele termenului „agnosticism". Crescut în acest mediu, Julian a avut și preocupări legitime, în biologie, iubea lumea vie și încerca să transmită această atitudine, dar într-un mod profund amprentat de materialism. Era împotriva discriminării rasiale, susținând importantul document al UNESCO „Chestiunea raselor"[5] ce proclama că între rase, ca grupuri, nu există diferențe naturale cu privire la inteligență și temperament, dar și eugenist convins, în acord cu doctrina darwinistă a supraviețuirii celui mai bine adaptat. În opinia sa, membrii clasei superioare, prezumabil mai dotați pentru lupta pentru existență, fapt dovedit de succesul lor în sistemul capitalist, ar fi trebuit stimulați să se reproducă, prin, citäm, „îndemnuri pioase și apeluri la patriotism" și facilități diverse; în paralel, reproducerea clasei inferioare ar fi trebuit descurajată, prin educație contraceptivă, sterilizare, limitarea accesului la îngrijiri medicale[6]. Pe de altă parte, dorea să promoveze, în spirit umanist, educarea tuturor cetățenilor, teză de bază a UNESCO, al cărei prim director general a fost. Altminteri,

pp. 73–76; citat aici cf. ed. din 1957, trad. cit. O. Itime). Titlul volumului este, în mod evident, o aluzie la Matei, 9, 17: „Nici nu pun oamenii vin nou în burdufuri vechi; altminterea burdufurile crapă: vinul se varsă și burdufurile se strică; ci pun vin nou în burdufuri noi și amândouă se păstrează împreună." ("Neither do men put new wine into old bottles: else the bottles break, and the wine runneth out, and the bottles perish: but they put new wine into new bottles, and both are preserved.", cf. KJV). La fel de evident este faptul că, păstrând poezia textului evanghelic, autorul transumanist se îndepărtează diametral de sensul acestuia, propovăduind o înnoire a omului care nu s-ar realiza prin lucrarea Duhului Sfânt, ci prin forțe proprii, nu întru Dumnezeu, ci întru umanitate.

[2] Julian Huxley, "Transhumanism"... p. 14, trad. cit. O. Iftime.

[3] Huxley nu vorbea despre „postom", precum umaniștii de mai târziu.

[4] Julian Huxley, "Transhumanism"... p. 17, trad. cit. O. Iftime.

[5] "The Race Question", în UNESCO and its programme, 1950, vol. 3, https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000128291 (19.06.2023).

Julian era, cf. descrierilor contemporanilor, un interlocutor plăcut și își sprijinea colaboratorii. Putea fi binevoitor și cu persoane plasate [aparent] mai la marginea cercului ideologic, ceea ce i-a atras critici din partea „coreligionarilor" săi raționaliști, atunci când a prefațat traducerea în engleză a eseului *Le phénomène humain* al lui Pierre Theillard du Chardin, paleontologul iezuit evoluționist ale cărui compromisuri ideatice fascinează inclusiv pe unii ortodocși[7]. Relativ la viața sa lăuntrică, Huxley se autodescria drept maniaco-depresiv. Autorul unei note biografice publicate la moartea sa, J. R. Baker, considera aceasta o exagerare, admițând, însă, că Julian „era mai supus decât media" stărilor psihice contrastante și că „era un om care avea nevoie de suport moral și practic; iar cea care i l-a oferit întreaga sa viață a fost Lady Huxley" (soția, care l-a determinat, printre altele, să meargă, totuși, să i se acorde un premiu de care, în plină criză de personalitate, se vedea nedemn)[8]. Și acest aspect ar putea fi semnificativ, pentru gestația doctrinei transumaniste. Când ai o viziune despre lume ca fiind „neterminată" (ca evoluționist convins), și, pe de o parte, existența te doare, iar pe de alta, ai episoade de exuberanță, probabil că vei fi cu atât mai tentant să proiectezi o evadare din condiția omenească. Luciditatea nu alină, pe când reveria, da. Personalitate complexă, nefericit exemplu de deturnare a darurilor cu care fusese înzestrat, Julian Huxley nu poate să nu fie receptat și ca un produs al influențelor mediilor educate materialiste în care a evoluat. Desigur, aceasta

[6] „Ei nu trebuie să aibă acces prea facil la asistență socială sau la spitale, ca nu cumva prin eliminarea unei ultime confirmări a selecției naturale să devină prea ușor să aibă copii, sau ca aceștia să supraviețuiască." (Julian Huxley, *The Uniqueness of Man*, Readers Union/Chatto & Windus, London, 1943, p. 66, trad. cit. O. Iftime).

[7] Huxley rezumă esența acestei fascinații: „Scrierile sale au devenit un simbol al reconcilierii între umanismul științific și catolicismul ortodox [în sensul de tradiționalist, n. trad.], pe care persoanele religioase din generațiile mai tinere, incluzând mulți catolici, o doreau cu ardoare" (Julian Huxley, *Memories II*, New York, Harper & Row, 1973, p. 28, trad. cit. O. Iftime). Împreunarea materialismului științific cu teologii insuficiente (prin ele însele și/sau prin slaba adeziune a practicanților lor) ar fi un nume mai bun pentru această „reconciliere".

[8] John Randal Baker, "Julian Sorell Huxley, 22 June 1887 - 14 February 1975", în *Biographical Memoirs of Fellows of the Royal Society*, 1976, pp. 22206–22238. De un premiu pentru „servicii deosebite aduse popularizării științei și progresului științific" s-ar putea spune că era, într-adevăr, nedemn, ca sprijinitor fervent al pseudoștiinței evoluționiste. A refuzat, initial, și înnobilarea sa de către Coroana britanică. Va rămâne, prin forța lucrurilor, un mister dacă era un om modest, deși amprentat de mentalitatea superioară a burgheziei educate și fixațiile darwiniste, dacă avea accese de umilință nevrotică, sau dacă aceste refuzuri ale unor forme de recunoaștere a activității sale erau strigăte ale conștiinței (condamnându-l pentru propaganda raționalistă), sau ce altceva.

nu-i scuză alegerile, dar nici nu poate fi ignorat, ca factor contributor la ele, mai ales că traseul său poate foarte bine servi și ca avertisment pentru intelectualii ortodocși care, dacă nu se împotrivesc influențelor raționaliste, foarte puternice, în lumea actuală în general, și în cadrul păturii sociale în particular, riscă un parcurs deturnat de acestea.

Fundalul istoric nu este nici el de neglijat, pentru a înțelege geneza, evoluția și fascinația transumanismului. Secolul al XX-lea a excelat prin contexte cu potențialul de a dinamiza nepăsarea și chiar răzvrătirea omului față de Dumnezeu - pe de o parte, dezvoltarea intensă a științei și tehnicii și creșterea accelerată a prosperității, ajunsă din ce în ce accesibilă chiar și maselor, în spațiul european și american, pe de alta, o serie de desfășurări venite să atenteze la paradisul pământesc de abia înfiripat. Iar odată cu al Doilea Război Mondial, cel puțin, acest uriaș eveniment disruptiv, Europa, mai ales, a gustat soarta lui Iov, fără a fi avut credința acestuia. De la cele două războaie s-au născut alte generații și prosperitatea a revenit. Însă, lumea nu L-a regăsit și pe Dumnezeu[9], iar prosperitatea și decadența merg bine mână în mână, după cum arată istoria. O manifestare a stării de fapt este, probabil, și vulgarizarea aspirațiilor revoltaților contra divinității. Dacă cei din stirpea lui Huxley mai arată un fel de nostalgie a paradisului pierdut, fie ea și răstălmăcită, dar care, totuși, proiectează asupra omului oarecare noblețe și scop, transumanistul, vedetă actuală, Yuval Noah Harari, sintetizează într-un soi de antisimetric al pariului lui Pascal fundamentele cinice și derizorii ale tranzacției metafizice practicate de o parte din umanitate: „Este ușor de convenit că doar *Homo sapiens* poate vorbi despre lucruri care nu există în realitate și poate crede în șase lucruri imposibile, înainte și de micul dejun[10]. Nu vei putea nicicând convinge o maimuță să-ți dea banana promițându-i un stoc nelimitat de banane după moarte, în paradisul maimuțelor. Dar de ce este important acest aspect? În cele din urmă, ficțiunile pot deruta și distrage atenția în mod periculos. Cei care se duc în pădure ca să

[9] A se vedea și reacțiile autohtone la pandemie, când doar slab s-a pronunțat asumarea contribuției personale la starea umanității și la suferință ca rezultat al acesteia, fiind, în schimb, vizibilă învrăjbirea tuturor contra tuturor, inclusiv printre persoanele religioase. Desigur, numai Dumnezeu știe de ce îngăduie anumite lucruri, asupra lumii, dar, totuși, prima reacție a unui credincios ortodox în fața unui eveniment disruptiv nu ar trebui să fie „pledez: «nevinovat»!". Contemporanii par a prefera, însă, să se refugieze în Evanghelia despre turnul Siloamului – atunci când nu apare depersonalizarea vinovăției („câte *se* petrec"), sau identificarea unor păcătoși, care, însă, sunt *alții/ceilalți* (occidentalii, ateii recenzați ca atare, mișcarea LGBT etc.).

[10] Referire la „Alice în Țara Oglinzilor", a lui Lewis Carroll, unde, la obiecția lui Alice că nu poți crede în lucruri imposibile, Regina îi mărturisește că ea, când era mică „uneori credea chiar și în nu mai puțin de șase lucruri imposibile, înainte și de micul dejun".

caute zâne și unicorni pare-se că vor avea mai puține șanse de supraviețuire decât cei care se duc după ciuperci și carne de cerb. Iar dacă îți petreci ore întregi rugându-te unor spirite păzitoare inexistente, nu irosești timp prețios, care ar fi mai bine cheltuit căutând de mâncare, luptându-te și având relații păcătoase?"[11]. Acestea sunt, de altfel, cuvintele cuiva care susține, simultan, că oamenii vor deveni zei, dotați cu puteri divine (în citire materialistă, desigur, dar vom păstra ideea, pentru folosul ei retoric) - probabil unii asemănători cu cei din panteonul greco-roman, care-și petreceau nemurirea în patimi.

Revenind la conținuturile principale ale transumanismului, o prezentare succintă, dar lămuritoare, a acestora o oferă, după cum ar fi și de așteptat, manifestul actual al acestei mișcări, *Declarația transumanistă*, care rezumă „crezul" transumanist. *Declarația* debutează cu următorul enunț: „Umanitatea este pe cale de a fi profund afectată de știință și tehnologie, în viitor. Contemplăm posibilitatea lărgirii potențialului uman prin depășirea îmbătrânirii, limitărilor cognitive, suferinței involuntare și a izolării noastre pe planeta Pământ"[12]. În articolul 3 se admite că umanitatea se poate confrunta cu riscuri legate de reaua întrebuințare a noilor tehnologii și că: „Deși orice formă de progres reprezintă o schimbare, nu orice schimbare reprezintă un progres". Articolele 4 și 6 se concentrează pe responsabilitatea morală conexă dezvoltărilor tehnologice, noțiunile de interes etic menționate fiind „riscuri", „beneficii", „viziune morală incluzivă", „autonomie", „drepturi individuale", „solidaritate", „demnitate", „responsabilitate față de generațiile viitoare". Articolele 5 și 7 exprimă dezideratele transumaniste de luptă contra suferinței, bolii și morții,

[11] Yuval Noah Harari, *Sapiens: A Brief History of Humankind*, Random House. Kindle Edition, 2015, p. 27, trad. cit. O. Iftime. Într-un mod aparent mai demn decât Harari, un alt transumanist al zilelor noastre, Ray Kurzweil, ne pune în față o oglindă în care se vede subjugată capacitatea noastră de creatori: „A opri dezvoltarea IT, sau a oricărei tehnologii productive ar însemna să anulăm realitățile de bază ale competiției economice, fără a aminti și călătoria noastră în căutarea cunoașterii. Aceasta nu se va întâmpla. Mai mult, drumul pe care mergem este pavat cu aur. Este plin de avantaje cărora nu le vom putea nicicând rezista – continua creștere a prosperității economice, o mai bună sănătate, o mai intensă comunicare, distracție mai antrenantă, sex mai bun". (Ray Kurzweil, *The Age of Spiritual Machines. When computers exceed human intelligence*, Penguin Publishing Group, 2000, Kindle Edition, pp. 211-212, trad. cit. O. Iftime). Este clar că are „dreptate". Ambiția și hedonismul au fost și sunt factori determinanți ai acumulărilor și salturilor numite „progres" – pe lângă faptul că progresul a devenit un idol, *per se*, un fel de divinitate secundă din ceata în care zeul suprem este omul. Sigur, mai există și idealiști, altruiști, oameni înțelepți și cumpătați, ba chiar și sfinți, dar aceștia nu stabilesc trend-ul, în mod evident.

[12] Articolul 1, în versiunea actuală a *The Transhumanist Declaration*, adoptată în 2009 de către Humanity+ Board, https://www.humanityplus.org/the-transhumanist-declaration (31.05. 2023), trad. cit. O. Iftime. Documentul inițial datează din 1998, când a fost redactat de un colectiv internațional de autori.

precum și teza de tip emergentist[13] care consideră fezabilă apariția *de novo* a inteligenței prin eforturile omului, concretizate în viitoare procedee ingineresti[14]. Articolul 8 proclamă autonomia indivizilor și dreptul acestora de a accede la orice prezumtive viitoare tehnici de sporire a capacităților firii omenești (*enhancement*).

Nick Bostrom, unul dintre inițiatorii *Declarației* originare, din 1998, enunță ca scop final al transumaniștilor devenirea omului în postom: „Transumaniștii văd natura umană ca pe un proiect în desfășurare, un început încă necopt, care poate fi remodelat în moduri dezirabile. Umanitatea actuală nu trebuie să reprezinte, în mod necesar, finalitatea evolutivă [ultimă]. Transumaniștii speră ca prin utilizarea responsabilă a științei și tehnologiei și a altor mijloace raționale vom reuși, eventual, să devenim postumani, ființe cu capacități cu mult sporite față de cele pe care le au oamenii în prezent"[15]. Tot el subliniază originea transumanismului în umanism, precum și propunerea noului curent de a duce încă și mai departe, prin mijloace noi, ceea ce adepții celor două filosofii consideră a reprezenta îmbunătățirea naturii umane: „Transumanismul își are rădăcinile în gândirea seculară umanistă, fiind, însă, mai radical prin aceea că promovează nu doar metodele tradiționale de îmbunătățire a naturii umane, precum educația și rafinamentul cultural, ci și aplicarea directă a [mijloacelor] medicinei și tehnologiei în scopul depășirii unora dintre limitările noastre biologice fundamentale"[16]. Esențială este, de asemenea, pentru discuția de față, prima dintre valorile derivate ale curentului, așa cum este ea enunțată de către Bostrom: „Nu este nimic greșit în «a interfera [tampering, *sic!*[17]] cu natura»; respingerea conceptului de hybris". Convinși de posibilitatea interferării nelimitate cu natura și de foloasele practice ale tampering-ului,

[13] Vom reveni asupra acestui aspect, poate singurul cu adevărat important din perspectiva unei discuții despre posibile efecte ale transumanismului asupra credinței noastre.

[14] „Pledăm pentru bunăstarea tuturor ființelor simțitoare, incluzând oamenii, animalele non-umane și orice viitoare forme de intelect artificial, forme de viață modificate sau alte inteligențe la apariția cărora ar putea conduce progresul tehnico-științific." (*The Transhumanist Declaration*... trad. cit. O. Iftime).

[15] Nick Bostrom, *Transhumanist Values*, 2001, https://nickbostrom.com/ethics/values (31.05.2023). A se vedea și Nick Bostrom, *The Transhumanism FAQ, A General Introduction,* Version 2.1, The Word Transhumanist Association, 2003, http://www. nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf (31.05.2023), trad. cit. O. Iftime.

[16] Nick Bostrom, *Transhumanist Values...* trad. cit. O. Iftime.

[17] Citând, aici, „partida adversă" (pe susținătorii ideii de hybris) Bostrom se vede, în mod ironic, nevoit să păstreze verbul *to tamper*, care înseamnă „a interfera cu ceva în mod nepermis, mai ales pentru a crea daune" (cf. Oxford Learners' Dictionary), „a te atinge de ceva sau a-i aduce modificări pe care nu ar trebui să i le aduci, de regulă fără a avea suficiente cunoștințe despre cum funcționează, sau încercând să îi produci daune" (cf. Cambridge Dictionary).

transumaniștii râvnesc, printre altele, la cyborgi (hibrizi integrați om-mașină) și la downloading (transferarea personalității umane pe computer).

Toate acestea pot părea impresionante, nemaiauzite, înfricoșătoare... Dacă privim, însă, transumanismul în esența sa, dincolo de tribulațiile care probabil l-au generat, de cele care l-au cultivat și de complicațiile discursului corifeilor lui, vom observa că el nu reprezintă „nimic nou sub soare", cum cu înțelepciune spunea Ecclesiastul. În ciuda pretențiilor rocambolești, adesea ancorate mai degrabă în cultura science-fiction-ului, decât în realități tehnico-științifice (aspect asupra căruia vom mai reveni, la momentul adecvat), transumanismul nu este, după cum au observat și alți autori și poate lesne observa oricine alocă un pic de efort pentru a înțelege, decât o altă față a materialismului, a raționalismului, o altă ideologie scientistă. Ce trebuie reținut, aparte de alte doctrine materialiste, este raportul său direct de filiație nu doar cu umanismul, ci mai ales cu evoluționismul, ideologie care nu a deformat gândirea umană doar în științele biologice. Transumaniștii remarcă, de altfel just, că în afara inteligenței omul nu are, în contextul naturii, alte avantaje – evolutive, cum completează, conform doctrinei. Ca „animal" omul este foarte slab. În acest punct nu există nicio diferență între omul transumaniștilor și trestia gânditoare a lui Pascal. Doar că, neacceptând perspectiva creștină, transumaniștii caută o soluție „la purtător" pentru „debilitatea" umană și chiar văd în aceasta o vocație cosmică, demiurgică. Materia, devenită conștientă de sine prin om se va autoperfecționa, inexorabil, dirijând, de acum, evoluția.

Transumanismul ispitește, de fond, suficient de transparent și de grobian, s-ar putea spune, cu idolatrizarea omului și a minții umane. Desigur, acesta nu este un lucru bun, dar cel puțin este o tentație ușor de identificat. Mai rău ar trebui să ne temem de asaltul insidios al (neo)păgânismului, care are loc din ce în ce mai intens, în societatea actuală, iar cel mai tare ar trebui să ne înspăimânte relaționarea defectuoasă cu Dumnezeul adevărat, care conduce la căderea în idolatria de un fel sau de altul chiar și a ortodocșilor [practicanți]. În fond, nu le putem reproșa materialiștilor că sunt consecvenți în sistemul propriu – ei consideră că nu au decât viața aceasta, este logic să-și dorească să o trăiască din plin, la un maximum care, dacă ar putea fi amplificat cu ajutorul tehnicii, de ce nu? Ceea ce ar trebui să ne preocupe sunt vulnerabilitățile de tip materialist ale credincioșilor, parcă din ce în ce mai prezente.

Despre o necesară evadare din context, rămânând în el

Rezultatele parțiale recent publicate ale recensământului care a avut loc în România în 2021[18] indică o pondere a creștinilor ortodocși de 85,3%, printre cei 16.397.000 de respondenți. Se pune, însă, întrebarea câți dintre aceștia nu

sunt, mai degrabă, creștini culturali, adică persoane care se identifică drept creștini, dar resping aspectele spirituale ale creștinismului – ori, mai la obiect spus, nu au o relație personală cu Hristos. Vizibil este, în orice caz, faptul că societatea actuală nu se prezintă ca infuzată de valorile creștine, ci drept profund amprentată de materialism și de rămășițele deturnate ale unui idealism mai degrabă atavic. Prin intermediul tuturor mijloacelor de informare posibile se consumă avid inepuizabile detalii despre frământările unei lumi absorbite de fascinația puterii, a avuțiilor și a tuturor strălucirilor calpe și nu în ultimul rând de aspirația către autonomia individului în raport cu oricine și cu orice, de la Dumnezeu la familie, națiune sau patrie. Necesitățile de afiliere (de comuniune, cum le-am putea numi fără a greși, din perspectiva ortodoxă), constatate și de către psihologie, care le-a integrat în celebra piramidă [zisă] a lui Maslow[19], sunt parcă prigonite, destructurate, încât „să fie omul singur". Totodată, pe nenumărate canale se difuzează permanent invitații la practici menite să ne aducă mai la îndemână „binele", pe căi, în cel mai bun caz pseudo-științifice, cel mai adesea infuzate de perspective spirituale New Age. Până și instituții culturale prestigioase au ajuns a găzdui evenimente pentru public incluzând componente păgâne[20].

Trăim într-un timp în care reperele (trans)umaniste se alătură celor de factură păgână, oscilația continuă dinspre elementele de păgânism larg răspândite la

[18] INSSE, *Comunicat de presă. Recensământul Populației și Locuințelor, runda 2021 – date provizorii în profil teritorial*, https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/rpl2021_date_provizorii_profil_teritorial_ian_2023.pdf (27.05.2023).

[19] Abraham Maslow însuși nu a prezentat ierarhia nevoilor umane sub forma unei piramide, dar a notat categoria necesităților de iubire și de apartenență drept a treia în ordinea [emergenței] nevoilor umane, după cele decurgând din fiziologia speciei și cele de securitate – vezi Abraham Maslow, "A Theory of Human Motivation", în *Psychological Review*, 50 (1943), nr. 4, pp. 370–396.

[20] Doar un exemplu, (re)curent: așa-numitele "Week-end sessions" (vezi https://www.weekendsessions.ro/), găzduite în sezonul acesta pe rând de către Muzeul Național de Artă al României, Muzeul de Artă Recentă, Muzeul Municipiului București și Muzeul Țăranului Român. Ședințele de yoga din program sunt ținute de o maestră antrenată în Hatha și Nidra yoga. Hatha Yoga reprezintă un set de practici care urmăresc conservarea și canalizarea „energiei vitale" cu ajutorul exercițiilor fizice. Hatha este asociată cu Vajrayana, o veche tradiție budistă tantrică (vezi, de ex., James Mallinson, "Hathayoga's Early History: From Vajrayāna Sexual Restraint to Universal Somatic Soteriology", în vol. *Hindu Practice*, Oxford University Press, Oxford, 2020, pp. 177–199). Nidra este o practică de relaxare bazată pe meditația ghidată, care apelează la diverse elemente de spiritualitate păgână (vezi Swami Rama, *Practices of the Himalayan Tradition as taught by Swami Rama, Volume 2: Yoga Nidra*, Dehradun, Uttarakhand, India: Himalayan Institute Hospital Trust, 2016).

ora actuală (și care, în ciuda originii culturale diverse, au ca factor comun manipularea unor „energii" în scopul dobândirii „stării de bine" și „autorealizării") înspre idolatrizarea rațiunii umane ca mijloc al depășirii condiției noastre „imperfecte" nefiind, în fond, atât de stranie, sau de neașteptată. Trebuie să avem în vedere faptul că, în societățile zise civilizate, educația formală, ajunsă de masă deja de considerabilă vreme, se face pe coordonate umaniste. Discursul pro-toleranță de tip umanist a avut și el timp să sape, devenind, de altfel, din ce în ce mai agresiv, în ultimele decenii. Or, „toleranța" religioasă a umaniștilor proiectează un spațiu a ceea ce rămâne din religii odată „epurate" de divinitate, încât „energiile" apelate în cadrul unor mai vechi sau mai noi păgânisme și înșelări[21], sau figurile unor „învățători" precum Buddha (despre care mulți par a avea, de altfel, o reprezentare destul de imprecisă) nu au de ce să îi deranjeze pe [prefix]umaniști. Mai mult, din mersul lucrurilor această „toleranță" a întâlnit globalizarea, ocazie cu care până și umaniștii cantonați în ignoranța superioară care tinde să îi limiteze la cultura [de sorginte] europeană ajung în contact cu alte culturi. În acest context, deși adesea nu par a înțelege mare lucru din ethosurile respective, inclusiv unii contemporani botezați ortodox, dar formați în spirit materialist-umanist culeg formele de *enhancement* disponibile în culturile nou accesate, fie aceste practici doar pseudoștiințifice, ori clar religioase și subsumate relaționării cu divinitatea, din perspectiva depozitarilor lor tradiționali. Și nu au nicio problemă cu a le alătura inclusiv unor... noțiuni de ortodoxie, ca să le numim astfel, compunându-și un soi de transidentitate religioasă, neasumată, însă, ca religioasă, am adăuga, ci precum un „ceva" a cărui poziție în cadrul personalității individului nu este clară și nici nu importă, funcția sa principală fiind de a furniza „stări de bine", prin iluzia „vieții sănătoase" și a „auto-"... acestui element de compunere alăturându-i-se o galerie de noțiuni „tari": depășire, perfecționare, cunoaștere ș.a. J. Huxley, care considera că „dacă poți învăța tehnica dansului sau a tenisului, de ce nu și pe cea a extazului mistic și a păcii sufletești"[22], acest gen de antrenament făcând parte, din punctul său de vedere, din pachetul de măsuri de împlinire a omului, în sensul de a i se procura fericire, ar fi fost el însuși, probabil, încântat de un atare *status quo*.

Totodată, din nefericire, scientismul materialiștilor și aspirația (trans)umanistă către autonomie, călătorind, de-a lungul secolelor, din ce în ce, către paroxism,

[21] Ambalate, nu de puține ori, într-o aparență (pseudo)științifică, spre amăgirea unui public neștiutor atât cu privire la științe, cât și la credință și mereu dornic de un „bine" despre care nu-și pune problema dacă este, sau nu, iluzoriu.

[22] Julian Huxley, *Transhumanism*... p. 17, trad. cit. O. Iftime.

par a se fi strecurat, pe nebăgate de seamă, și în cugetele credincioșilor practicanți. Nu trebuie să asimilezi asumat, conștient, doctrina (trans)umaniștilor pentru a deveni la fel de nesăbuit încrezător în posibilitățile minții omenești precum ei. Vom examina, spre exemplificare, o situație aparent banală[23]. Cineva are o boală gravă, pentru care prognosticul medical este negativ. Comunitatea eclezială se mobilizează, însă, pentru ajutorarea sa, încât pacientul ajunge să beneficieze de „ceva" ce unii specialiști încearcă a întreprinde, mai degrabă din ambiții nemăsurate (sau cupiditate) decât pe vreo bază credibilă în logica viului[24]. Se face și rugăciune, ca procedura să reușească... Bolnavului i se induc așteptări, speranțe, pentru ca într-o bună zi să se confrunte cu realitatea dură a faptului că știința „de top" nu l-a putut ajuta și că va muri – eventual smintit de exact acest „ajutor" dat de frați. Căci este de înțeles, omenește, că va fi cu atât mai pasibil de a ceda la ispita deznădejdii și chiar a răzvrătirii, cu cât atenția sa a fost mai deturnată de la Ceruri înspre „promisiunea științifică" a supraviețuirii în trup, cu cât și-a făcut iluzii cutezătoare, în locul unor speranțe în care Dumnezeu să-și fi avut locul cuvenit, nu unul de furnizor auxiliar de servicii suplimentare, pe lângă știință. Și tot de înțeles este că cineva grav bolnav poate fi extrem de vulnerabil la orice promisiune de viață (eventualitatea decesului cutremurând, adesea, în mod firesc, chiar și pe credincioșii practicanți), ceea ce pune în responsabilitatea celorlalți să nu-i inducă așteptări nerealiste și să-l ajute să fie lucid și atașat mai întâi de Dumnezeu și apoi de omenesc și posibilitățile limitate ale acestuia. Într-un caz precum cel propus, esențială ar fi cooperarea, punerea în comun a cunoștințelor și capacităților mai multor persoane care, împreună, în comunitate și în comuniune, pot dobândi o mai bună înțelegere a unui context. Clericii pot colabora cu medicii, biologii ș.a., departajând între promisiunile oneste ale științei și amăgirile de tot soiul și identificând situațiile în care rămâne rezonabil să se apeleze la medicină, respectiv pe cele în care devine clar că bolnavul nu mai are altă scăpare decât să ceară cu credință lucrarea directă dumnezeiască. Altfel... riscăm să rămânem cu regretul că s-a cheltuit enorm pentru tratamente care nu și-au putut atinge scopul, în timp ce cine știe cum s-ar fi schimbat lucrurile dacă cineva se gândea să redirecționeze o parte infimă din sumă către un pelerinaj. Poate că voia Domnului ar fi fost ca persoana să moară, totuși, în ciuda oricăror eforturi, materiale sau

[23] Pe care am întâlnit-o personal, nu o dată, și în care eforturile contra scientismului nu au avut succes, din nefericire.

[24] Aici încap, din păcate, tratamente pentru cancer oferite de clinici străine cu dotare performantă, dar standarde etice dubitabile, precum și diverse propuneri de terapii avansate. Vom reveni asupra subiectului terapiilor avansate.

duhovnicești, dar cel puțin încercările de a o ajuta să supraviețuiască ar fi fost făcute în cheia credinței, nădejdii și dragostei, nu în cea a autonomiei (trans)umaniste, fapt esențial, spiritualmente, pentru toți cei implicați[25]. Sigur, trebuie să ne îngrijim trupul (nu să-l disprețuim în chip gnostic sau pseudo-ascetic) și sănătatea (fără a respinge în mod sectar științele medicale) – nu ca pe un idol, însă, ci ca pe un dar al lui Dumnezeu, care ni se poate și lua, din diferite motive de El cunoscute. Iar dacă uităm de prioritatea „lucrului celui nemuritor" și că, Unul este Stăpânul vieții, falsele speranțe clădite pe nisipul materialist ni se vor risipi, mai devreme sau mai târziu, aici sau în veac[26].

De asemenea, chiar dacă cineva nu are o atracție punctuală către scientism, aceasta nu implică și că nu este intelectualist, o altă ispită și boală sufletească pentru care contextul lumii contemporane constituie factor favorizant și agravant. Or, dacă credința ne este seacă, o opțiune rămasă în totalitate sau cu predilecție a minții, fără încălzirea inimii sub lucrarea Duhului Sfânt, învățătura ortodoxă se va afla permanent, în ochii noștri, fără ca măcar să conștientizăm faptul, „la concurență" cu învățăturile mincinoase de care lumea nu a dus vreodată lipsă. Oricâte am cunoaște, oricât de inteligenți am fi, dacă puterile sufletești nu ne sunt păzite de har, foarte ușor putem aluneca în tentațiile oferite de teze omenești, aparent coerente și sofisticate, produse ale minții „noastre", de care tindem să fim mândri, atât la nivel individual, cât și de grup. Iar știința actuală oferă un imens câmp de cunoștințe din care materialismul [zis] științific nu va obosi nicicând să-și sorteze pseudo-argumentele. Astăzi este transumanismul, mâine va fi altceva, important este să ne găsească având claritatea necesară

[25] Să nu uităm și că obsesia pentru sănătate conduce inclusiv la acceptarea de către credincioși a diverse abordări din cortegiul New-Age. Unii chiar pică în această teribilă nadă odată ce aleg să se delimiteze de știință și când nu este cazul, prin respingerea, pe baza irațională a unor pseudoargumente difuzate din spațiul altor culturi și confesiuni, a unor acte medicale a căror validitate este probată, deja, de generații. Un exemplu clasic este cel al vaccinării. Nefericita peformanță realizată de către autorități cu ocazia pandemiei, când s-au promovat insistent, chiar abuziv, produse de calitate mai mult decât dubitabilă a dat, din păcate, apă la moară anti-vacciniștilor, iar adoptarea narațiunilor provenite din mediul a diferite spiritualități dubioase și dezvoltarea lor într-o mitologie susținută inclusiv de către unii membri ai clerului ortodox a înrăutățit situația pe cât se mai putea. Discernământul, obligația de a cerceta caz de caz, pas cu pas (formalizată de către cercetarea medicală onestă) au fost pasional abolite de către toate părțile implicate, rezultând un tablou dadaist din care se mai poate înțelege doar validitatea rostirii „abyssus abyssum invocat" (în sensul comun).

[26] „Nădejdea celui nelegiuit este ca praful pe care-l spulberă vântul, este ca pâcla subțire pe care o împrăștie vijelia, ca fumul pe care-l suflă o adiere și ca amintirea unui oaspete de o singură zi care se destramă" (*Sol. 5, 14*).

pentru a nu fi abătuți din calea mântuirii și a nu contribui la abaterea altora. Să cerem, așadar, darul credinței și statornicia în el.

În fapt, necesitățile cuiva expus la transumanism, această aparent nouă primejdie, nu sunt altele decât cele ale oricărui creștin angajat în lupta pentru sufletul său: ascultarea de Lege și a chemării la virtute, asumarea eforturilor de dobândire și păstrare a roadelor Duhului, pentru lucrarea mântuirii. Trebuie să ne regăsim/păstrăm conștiința ortodoxă, altfel spus, în nesănătosul caleidoscop contemporan în care am ajuns să ne ducem viața. Altminteri, chiar dacă am combate, cu retorici deprinse din cărți, toate doctrinele ateiste, vom vâna vânt[27], dacă nu și culege furtună, cantonați fiind, *de facto*, într-o autonomie simetrică celei transumaniste și sub aceeași fascinație a absurdului.

Fascinația absurdului

Considerând că: „Nu există decât o singură problemă filosofică: sinuciderea. A judeca dacă viața merită sau nu efortul de a o trăi înseamnă a răspunde la întrebarea filosofică fundamentală"[28], Albert Camus s-a angajat, în anii '40, într-un demers analitic punctat de o serie de cristalizări redundante cu perspectiva ortodoxă, care, demult, deplânge absurdul omului fără de Dumnezeu. Încercând să identifice ce anume poate determina, în străfunduri, pe cineva chiar și să se despartă de existență, Camus observă că: „O lume care poate fi explicată, chiar și în mod greșit, este o lume familiară. Dar dimpotrivă, într-un univers brusc, lipsit de iluzii și de lumini, omul se simte străin. Acest exil este fără de întoarcere, fiind lipsit de amintirea unei patrii pierdute, sau de speranța unui pământ al făgăduinței. Acest divorț dintre om și viața sa, dintre actor și scena sa, reprezintă întocmai sentimentul absurdității. Dat fiind că, toți oamenii sănătoși visează la sinucidere am putea admite, fără mai multe explicații, că există o legătură directă între acest sentiment și aspirația către neant"[29]. Printre altele, el notează parcursul omului „eliberat" de Dumnezeu și poposit, astfel, într-un matrix în care se găsește pradă unui relativism disconfortabil, dar asumat cu încăpățânarea celui care a proclamat moartea zeilor, această cale-fără-de-ntoarcere: „«Totul este permis», notează Ivan Karamazov. Aceasta, de asemenea miroase a absurd. Dar cu condiția de a nu-l înțelege într-un mod vulgar: nu

[27] „Și mi-am silit inima ca să pătrund înțelepciunea și știința, nebunia și prostia, dar am înțeles că și aceasta este vânare de vânt" (*Ecc. 1, 17*), fără unica finalitate semnificativă pentru individ și pentru grup, rămânerea alături de Dumnezeu.

[28] Albert Camus, *Le mythe de Sisyphe*, Les Éditions Gallimard, Paris, 1942 (citat după digitizarea disponibilă la: https://archive.org/download/le_mythe_de_sisyphe/mythe_-de_sisyphe.pdf, fără pagină). Trad. cit. O. Iftime.

[29] Albert Camus, *Le mythe de Sisyphe*..., trad. cit. O. Iftime.

este vorba despre un strigăt de bucurie și eliberare, ci de o constatare amară. Certitudinea unui Dumnezeu care ar da sens vieții depășește cu mult atracția puterii de a impune făptuirea răului. Dar nu există alegere și, deci, începe amărăciunea. Absurdul nu eliberează, el leagă. El nu autorizează acțiunile. Totul este permis nu înseamnă că nimic nu este interzis. Absurdul doar oferă echivalență consecințelor acțiunilor. El nu recomandă crima – ar fi pueril – dar restituie remușcărilor inutilitatea"[30].

Lui Camus i-au urmat autorii de teatru absurd, despre care merită menționat că nu au format niciodată o școală, funcționând mai degrabă ca un fel de cercetători ai stării umanității care au ajuns, independent, la aceleași concluzii: „Născut din cenușile Europei postbelice, teatrul absurd este reflexia unei ere a golului spiritual, a unui timp în care precaritatea existenței umane era palpabilă. În urma atrocităților celui de al Doilea Război Mondial, pentru unii lumea în sine devenise absurdă: un loc înspăimântător și ilogic în care viața și-a pierdut orice sens iar existența umană părea futilă. Autorii de teatru absurd creează intenționat personaje lipsite de motivație sau scop, precum și de capacitatea de a se dezvolta. În schimb, personajele rămân în limbo, defazate unul față de altul și în raport cu împrejurările"[31]. Vom aduce, aici, observația că, dacă impactul unor evenimente precum războaiele mondiale asupra evoluțiilor culturale nu poate fi contestat, acesta nici nu poate fi privit ca determinant unic și inexorabil al golului spiritual. Mai degrabă avem de a face cu o problemă de tipul ce a fost mai întâi, oul sau găina – necredința, făcând omul să nu suporte dramele personale și colective, sau drama subminând o credință existentă, însă de factura creștinismului cultural, ruptă de har și/sau de căutarea acestuia (adică, *de jure*, inexistentă, ca legătură reală cu Dumnezeu). Nu vom intra, aici, într-o discuție care necesită comentarii elaborate asupra unor sumedenii de indicii istorice cu privire la această stare de fapt, a creștinismului cultural mergând nu doar cu un secol, ci cu multe în urmă și pe un areal mai larg decât ne place, poate, să credem, mulțumindu-ne cu a urmări logica autoarei citate, cu privire la timpul vieților noastre: „De ce teatrul absurdului, ilogic și lipsit de sens, continuă să atragă publicul?", „de ce teatrul absurdului ni se adresează?", se întreabă ea[32]. Răspunsul pe care îl dă conturează, parcă, scenica lumii contemporane:

[30] Albert Camus, *Le mythe de Sisyphe*..., trad. cit. O. Iftime.

[31] Jennifer Chamberlain, "Stage School: What Is Theatre of the Absurd?", în *The Skinny*, 17 Feb 2016, https://www.theskinny.co.uk/theatre/opinion/theatre-of-the-absurd (13.06.2023). *The Skinny* este o publicație culturală independentă fondată în Scoția în 2005, la care se pare că scriu mai ales tineri jurnaliști. Printre alte observații acute, J. Chamberlain numește teatrul absurdului „un gen care ne așează o oglindă înainte".

[32] Jennifer Chamberlain, "Stage School...", trad. cit. O. Iftime.

„Poate că, mai presus de orice, este vorba despre capacitatea formei de a evoca emoții în absența unui cadru care să facă aceasta în mod explicit. Într-o lume imaginară a comunicării începețoșate și a totalei lipse de sens, spectatorii caută sensul în interiorul lor"[33]. Și nici acolo nu îl găsesc, evident, căci „vii vor fi inimile" nu ale celor ce caută în sine, ci ale celor ce caută pe Domnul (cf. *Ps. 21, 30*), fără de Care nimic nu se plinește și mai cu seamă omul. Golul tot nu se umple și acel anumit sentiment difuz și presant, care și-a descoperit în Camus un hermeneut și în autorii de teatru absurd niște liturgiști, continuă a locui lumea oamenilor singuri, aparent funcționali, înscriși în diverse sisteme, precum piesele într-un mecanism, dar pe de altă parte rătăcind departe de ei înșiși, de semeni și de Dumnezeu. Dintr-un cortegiu de motive sau altul, necredința și propaganda pentru aceasta au câștigat enorm teren, în ultimele secole și omenirea tinde, din ce în ce mai mult, să poposească în lumea lui Ivan Karamazov, a cărei descriere și-a asumat-o Camus – context în care unii, precum transumaniștii, caută să combată absurdul cu absurd, ridicând pretenții cât mai extravagante [și disperate] de modificare nu a lăuntrului nostru, ci a firii sensibile, de la care ni s-ar trage toate dezamăgirile, culminând cu neputințele, boala și moartea.

Concluzia „Mitului lui Sisif" pare și ea a fi ajuns deviză a acestor vremuri istorice: „Îl las pe Sisif la poalele muntelui! Ne regăsim mereu povara. Dar Sisif învață credința superioară care neagă zeii și înalță pietrele. Și, el spune că totul este bine. Acest univers acum fără stăpân nu i se pare nici steril, nici lipsit de sens. Fiecare granulă din acea piatră, fiecare așchie minerală din acel munte plin de înnoptare formează o lume doar pentru el. Lupta pentru atingerea culmilor este de ajuns pentru a umple inima omenească. Trebuie să ni-l imaginăm pe Sisif fericit"[34]. A se observa că omul contemporan este îndemnat din toate direcțiile și din răsputeri să-și deguste eforturile futile și existența absurdă, a unor milioane și milioane de sisifi. Cât despre Sisif-ul *en titre*, cel pedepsit pentru hybris, probabil chiar ar fi fericit, undeva, în timpul mitologic, dacă ar putea observa și savura cât hybris s-a comis de către umanitate în ultimele două secole, cu exact acea voluptate de a „și-o fi făcut cu mâna proprie" pe care i-o atribuie lui eseistul.

Nimic mai [ne]firesc. Din absurditatea supremă, îndepărtarea de Dumnezeu, de Legea și de voia Lui, a fiecărui om în parte și a tuturor laolaltă derivă numai absurdități. Sigur, vom vedea și în viețile sfinților același cortegiu de absurdități, greutăți de tot felul, eventual mai dense decât în viața altora, însă, acolo

[33] Jennifer Chamberlain, "Stage School...", trad. cit. O. Iftime.
[34] Albert Camus, *Le mythe de Sisyphe*..., trad. cit. O. Iftime.

apar pentru că ei irită absurdul personificat și fiindcă pe măsură ce onorează provocarea pusă în fața oricui, de a arăta că omul poate fi distrugător de absurd, providența îi invită în noi și noi arene, pe măsura unor campioni. Niște campioni care, ferindu-se de laurii înșelători ai lumii acesteia, nu vor altă glorie decât să poată zări, la finalul tuturor luptelor, chipul Împăratului, pe lângă care nimic nu le este mai scump, nici măcar cununa din mâna Lui – și tocmai de aceea o vor primi. Absurdul a pornit să macine creația, de la cădere încoace, dar peste el a călcat Dumnezeu-Omul și întru El poate oricine face același lucru. Tot absurdul exercită, însă, o fascinație la care suntem sensibili și prin intermediul căreia caută să-și farmece chiar și oponenții, la fel ca pe oricine altcineva. Căci, *mutatis mutandis*, absurdul din această poveste a existențelor noastre poate fi privit la nivel de efect, dar și ca agent, cel căzut din cer dimpreună cu cetele lui, maestrul de hybris al tuturor generațiilor. Astfel, dintr-un motiv sau din altul, inteligibil, dar nu și de trecut cu vederea prin consecințe, inclusiv criticile aduse transumanismului de către autori ortodocși pot ajunge să conțină amprenta acestei fascinații. Vom purta, în continuare, câteva discuții de principiu, pe fundalul cărora vom examina, uneori, exemple de critică inadecvată, care ajunge să pledeze pentru partea adversă, prin creditarea pretențiilor ridicate de transumaniști. Vom recurge la surse mai puțin specializate, din presă, dar și la lucrări academice, pentru a încerca să învățăm din greșelile autorilor lor.

IT, IA și ortodoxie. Problema emergentismului transumanist

Aparența „umană" a interacțiunilor dintre programul ChatGPT și utilizatorii săi a generat, recent, un adevărat miraj și o pleiadă de reacții emoționale. Nimic nou, nici ca reacție omenească, nici ca idee în informatică, în ceea ce privește mașinile „capabile de dialog". În urmă cu câteva decenii se scriau, deja, două programe care puteau schimba cu utilizatorii mesaje. ELIZA (scris de Joseph Weizenbaum, în cadrul Laboratorului de inteligență artificială al MIT) și Parry (scris la Stanford de către psihiatrul Kenneth Colby) conțineau instrucțiuni de funcționare care făceau ca soft-ul să dea răspunsuri aparent umane, dând utilizatorului impresia că discută cu un terapeut rogersian[35] („mimat" de ELIZA), respectiv cu un paranoic („mimat" de Parry). Performanțele acestea cu aer aproape magic se bazau pe „propoziții prestabilite și trucuri simple de programare"[36]. Când utilizatorul scria ceva, „adresându-se" către

[35] În terapia rogersiană, terapeutul reformulează în mod repetat propozițiile emise de client.

[36] "Artificial intelligence. Evolutionary computing. English dialogue", în *Enciclopedia Britannica*, https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence/Evolutionary-computing (26.06.2023).

ELIZA, programul „replica" în urma executării unei rutine prin care se selecta, din replicile scrise de informatician în el, cea care să se potrivească cel mai bine cu informația introdusă de utilizator de la tastatură. ELIZA a fost primul chatterbot. Termenul, ulterior contras la "chatbot", înseamnă *ad litteram* „bot flecar". Boții sunt programe proiectate să execute sarcini repetitive, asistând fie utilizatorul (de ex. prin simularea unor activități umane, precum conversația[37]), fie alte programe de computer, prin executarea unor automatisme necesare funcționării acelora. Din perspectiva lui Weizenbaum, limitările evidente ale interacțiunilor dintre utilizatori și ELIZA, care, orice „i"[38]-ar fi spus utilizatorul, nu avea cum să ofere decât replicile deja existente în soft[39], ar fi trebuit să servească drept demonstrație a faptului că mașinile sunt și rămân mașini, chiar dacă un inginer ingenios le adaugă o „tentă" umană. În ciuda oricăror evidențe, însă, utilizatorii au început să se implice emoțional cu ELIZA[40] și să o supra-crediteze, în general. Weizenbaum a fost atât de neplăcut impresionat, încât a publicat o carte în care își relatează experiența aceasta consternantă, explică ce pot face computerele, ce nu pot face și ce anume nu trebuie să le punem să facă și de ce, concluzia lui ultimă fiind, în opinia noastră, mai mult decât rezonabilă: „Au fost multe dezbateri cu privire la «computere și minte». Ce conchid aici este că aspectele relevante nu sunt tehnologice și nici măcar matematice; ele sunt etice. Nu pot fi stabilite prin întrebări care încep cu «pot [computerele]...?». Limitele aplicabilității computerelor se stabilesc, în cele din urmă, în termenii lui «ce ar fi și ce nu ar fi cazul». Ceea ce apare ca elementar este că, din moment ce nu avem cum le face înțelepte, ar fi cazul să nu le încredințăm însărcinări care reclamă înțelepciune"[41]. El subliniase, mai

[37] De pildă când intrăm pe un site comercial și apare o casetă micuță, în care scrie „Vă putem ajuta?" (s. a. astfel de texte), adesea „interlocutorii" noștri nu sunt operatori, oameni, ci chatboți (ceea ce, de altfel, este ușor de dedus după răspunsurile standard pe care le oferă un astfel de program).

[38] Punem pronumele personal în ghilimele pentru a sublinia, odată în plus, că utilizatorii nu se adresau unei persoane, ci unui obiect. Dacă am fi scris în engleză, am fi folosit, pentru ELIZA; "it", nu "she".

[39] ELIZA nici măcar nu putea analiza interogații, ci doar enunțuri: din pricina unor constrângeri informatice, semnul întrebării nu putea fi folosit în „conversațiile" cu programul – vezi Joseph Weizenbaum, "ELIZA—a computer program for the study of natural language communication between man and machine", în *Communications of the ACM*, 9, (1966), nr. 1, pp. 36–45.

[40] Cine dorește să se joace cu ELIZA, într-o versiune mai modernă (doar prin aceea că apelează la javascript) o poate face pe o pagină găzduită de New Jersey Institute of Technology: https://web.njit.edu/~ronkowit/eliza.html.

[41] Joseph Weizenbaum, *Computer Power and Human Reason: From Judgment to Calculation*, W. H. Freeman & Co. San Francisco, 1976, p. 227, trad. cit. O. Iftime.

înainte, importanța și unicitatea gândirii umane euristice, capabilă de a integra date de care algoritmii calculatoarelor sunt străini, folosind exemplul curților de justiție care se abțin de la a judeca acolo unde nu au înțelegerea conferită de viețuirea într-un anumit context cultural[42]. Din 2006 a participat și la turnarea unui documentar, împreună cu fanatici ai IT și roboticii, cărora le-a opus un punct de vedere ferm, el văzând „credința larg răspândită că natura poate fi în întregime înțeleasă prin mijloacele științei și prin urmare computabilă ca pe o aberație dezastruoasă a gândirii umane"[43].

Ne întrebăm ce ar mai fi spus Weizenbaum (decedat în 2008) dacă asista la reacțiile stârnite de unii chatboți din ziua de astăzi [...]. În primăvara lui 2023 a apărut o știre[44] care incrimina, ca și coautor moral al sinuciderii unui bărbat prezentat sub numele de Pierre, un alt soft de tip chatbot numit Eliza (diferit de ELIZA lui Weizenbaum)[45]. Vom lua povestea sub rezerva pe care o considerăm cuvenită știrilor din presă, dar o vom examina, fiindcă, și dacă nu ar fi reală, cu totul sau parțial, tot poate servi ca studiu de caz. Așadar: Pierre era un om de știință disperat de modificările climatice și care-și punea explicit nădejdea în IA, pentru salvarea planetei, lucruri relatate de către soția sa; „discuțiile" lui cu Eliza ar fi luat o turnură ciudată [aparent], odată ce „ea" ar fi devenit geloasă și l-ar fi încurajat pe Pierre să se sinucidă, promițându-i, în schimb, că „ea" va salva planeta și spunându-i că astfel „ei", Pierre și Eliza, vor fi una, în paradis. Dacă este ceva ciudat în toată povestea aceasta, este reacția oamenilor față de mașină, care l-a siderat și pe Weizenbaum, odinioară. Admițând că povestea este reală și că un om ar fi murit, nu un chatbot ar trebui blamat, după cum nu blamezi podul de pe care sare sinucigașul, ci contextul care i-a influențat și pe Pierre și dezvoltarea programului. De o parte, avem o

[42] În acest sens citează dintr-o hotărâre a unei curți americane care a decis să nu treacă peste concluziile trase de cea din statul asociat Porto Rico, unde se judecase inițial cazul, deoarece: „diferite punctări, asumpții tacite, cutume, o multitudine de influențe dobândite numai din viața de zi de zi pot atribui diferitelor componente valori complet noi, pe care logica și gramatica nu le-ar fi extras niciodată [numai] din cărți." (vezi Joseph Weizenbaum, *Computer Power*... p. 226, trad. cit. O. Iftime).

[43] *Plug & Pray. Content*, disponibil la: http://www.plugandpray-film.de/en/content.html (26.06.2023).

[44] Imane El Attilah, "Man ends his life after an AI chatbot 'encouraged' him to sacrifice himself to stop climate change", *euronews*, 31.03.2023, https://www.euronews.com/next/2023/03/31/man-ends-his-life-after-an-ai-chatbot-encouraged-him-to-sacrifice-himself-to-stop-climate- (20.06.2023).

[45] Funcționarea Eliza ar fi bazată, se spunea în știre, pe programul GPT-J dezvoltat de EleutherAI, un grup non-profit care, prin produsele sale, concurează permanent laboratorul de inteligență artificială OpenAI, pe baza cercetărilor căruia a fost dezvoltat ChatGPT.

cultură în care stereotipurile geloziei, alături de alte disfuncții ale relațiilor, isteria schimbărilor climatice, printre alte forme ale spaimei materialiste de ziua de mâine, apologia eutanasiei ca soluție a tuturor problemelor, fizice sau psihice și alte și alte manifestări ale dezechilibrelor noastre interioare fac permanent subiect de conversație, acțiune și știri (ba până și siropoșeniile precum cea cu „ajunsul în paradis împreună" abundă, în filme și cărți), iar de altă parte, avem competiția între dezvoltatorii IA, care urmăresc să dea programelor o aparență din ce în ce mai umană, informându-le inclusiv cu replicile noastre de factură emoțională. Ce poate ieși din această conjunctură, decât o IA după chipul contemporanilor, cărora să le repete trăznăile pe care și le spun continuu lor înșiși sau unii altora și pe care le vor spune și în „dialog" cu computerul?[46]

Ce este esențial de reținut, din cele de mai sus, este că IA nu înțelege ce „spune", după cum nici automatul de vânzare nu știe și nu înțelege ce are în locașurile din care eliberează cumpărătorului produsul pe care îl comandă acesta, apăsând pe butoane[47]. Diverse progrese, atât în sporirea performanței părții de hard, cât și în programare, fac ca actualele programe care interacționează cu utilizatorii în manieră conversațională[48], precum ChatGPT, să fie cu

[46] În urma întâmplării cu Pierre, programul Eliza ar fi fost modificat, încât să ofere, ca primă opțiune, utilizatorilor interesați de sinucidere, să caute ajutor. Nimic nou, iarăși. Și Google, care, însă, nu fascinează și nu sperie prea multă lume, neputând să „converseze", listează, dacă utilizatorul introduce în caseta de căutare „cum să te omori", rezultate amestecate, primele fiind, însă, pagini prin intermediul cărora poți cere ajutor împotriva pornirilor sinucigașe. Alte rezultate sunt reprezentate de articole de ziar sau specializate (studii medicale, sociologice ș.a.) despre suicid și metode de suicid, discuții despre subiect purtate de utilizatori a diverse aplicații de comunicare etc. S-ar putea filtra tot ceea ce conține termenul „sinucidere", încât diversele programe să nu mai poată accesa astfel de informații și le oferi utilizatorilor, dar cenzurarea conținuturilor online este un subiect mai mult decât spinos. Încercările unor state de a preveni, spre exemplu, postarea de instrucțiuni privind fabricarea de către amatori a explozibililor au stârnit o furtună de discuții cu privire la drepturile și obligațiile furnizorilor de internet, prezența unor astfel de informații în cărți aflate în biblioteci, așa că de ce nu și online etc.

[47] Această comparație accesibilă și lămuritoare îi aparține d-lui Daniel Ghindea, căruia îi mulțumesc atât pentru ea, cât și pentru întreaga discuție, foarte utilă, pe care am avut-o despre inteligența artificială și prostetica avansată.

[48] NLP, natural language processing, procesarea limbajului natural (adică a comunicării umane verbale și scrise) de către calculatoare i-a preocupat încă din anii '40 pe informaticieni, inițial în căutarea unor posibilități de a realiza traduceri automate (Google Translate, spre exemplu, este bazat pe NLP), fiind, însă, supusă unei serii de limitări importante. Este necesar ca programatorul să poată descifra caracteristicile comunicării, sub aspectul structurilor fixe și variabile și, totodată, ca el să fie capabil să redea cele înțelese sub forma unor instrucțiuni care să permită unui program să mimeze corect această înțelegere.

mult superioare celor precum ELIZA lui Weizenbaum – dar tot ca programe, n-au devenit ființe inteligente. Reluând, dacă cine a alimentat automatul a pus într-un locaș ciocolată, mașina va elibera ciocolata, odată ce cumpărătorul a selectat locașul respectiv. Dacă omul care a alimentat mașina a pus acolo droguri sau otravă (în ambalaj de ciocolată, sau nu) mașina îi va da cumpărătorului drogurile/otrava. Problema majoră este că în civilizația noastră drogurile și otrăvurile au multă căutare, iar adesea nici măcar nu mai sunt privite câtuși de puțin ca dăunătoare. De acest lucru ar trebuie să ne temem, nu de IA.

S-a spus, spre exemplu, cum IA va face oamenii să-și piardă locul de muncă – oare IA este de blamat, iarăși, sau demonii prezentei civilizații? Atunci când într-o țară se pierd locuri de muncă datorită alegerii companiilor de a externaliza producția către alte zone ale Globului, competitive sub aspectul costurilor, ar trebui condamnați cei care, în celălalt capăt al lumii, pot face mai ieftin cutare produs? Alți angajați au fost concediați, de-a lungul timpului, în urma robotizării unor procese industriale. Cine este de blamat? Roboții, care în industriile respective au adus un plus de precizie? Sau, în toate cazurile, lăcomia celor care au dat la o parte oamenii pentru profit, sub masca progresului tehnologic, alături de toate tarele materialiste care au ajuns să domine lumea? Se tot repetă cum capitalismul nu este o mare operă de caritate, din contră. Dar și aici pot încăpea nuanțe și nuanțe, într-o discuție fără de sfârșit. Oamenii pot fi relocați, cu bunăvoință, IA nu poate orice și nu știe nimic „singură", iar omul rămâne cea mai importantă resursă în orice domeniu, de la economie la, *hélas*, conflicte armate.

Tot în sensul acesta, al impactului potențial al tehnologiilor la care visează transumaniștii, s-a dat[49] exemplul unei persoane care, printr-o procedură de

La dezvoltarea domeniului NLP colaborează, de altfel, IT-iști și filologi. S-au făcut mari progrese, dar lent, din motive obiective. Unul ar fi complexitatea anumitor limbi. Dacă engleza sau limbile romanice sunt relativ accesibile protocolului descris, limbi precum, de ex., chineza necesită eforturi infinit mai mari. La dezvoltarea în NLP contribuie și apariția rețelelor neurale, o bază actuală a „inteligenței artificiale". În ciuda numelui, derutant, pentru unii, rețelele neurale sunt tot niște programe, a căror capacitatea de „învățare" nu este decât rezultatul modului în care au fost construite de către informaticieni, care permite procesarea informațiilor primite de la exterior în sensul realizării de conexiuni noi între acestea, pe care programul le poate „asimila" (depozita în memoria calculatorului și accesa ulterior). Sporirea enormă a capacității de calcul, prin construirea de elemente de hard din ce în ce mai performante a constituit și ea un element absolut necesar pentru dezvoltarea unor aplicații mai impresionante. ChatGPT, spre exemplu, utilizează o enormă parte de hard, hale întregi de mașinării informatice.

[49] În prezentarea părintelui Răzvan Ionescu, „Human enhancement. Despre îmbunătățirea umanului în coordonate de firesc, nefiresc și suprafiresc", din cadrul Simpozionului „Dumitru Stăniloae", Iași, 9-12 mai 2023.

enhancement, ar beneficia de extinderea capacităților computaționale și care ar concura, astfel „supradotată" cu un om obișnuit, care, astfel, nu ar mai avea nici o șansă de a câștiga competiția – examenul, proba de angajare, nu importă. Astfel, oamenii obișnuiți ar deveni tentați să recurgă și ei la enhancement și tot așa. Totuși, (trecând peste veridicitatea unor astfel de dezvoltări), așa ceva va deveni, dintr-o problemă de seminar de etică aplicată, una socială reală doar dacă abandonăm etica și rațiunea, la nivel de grup și ajungem să privim ca pe o stihie incontrolabilă prezența unui astfel de dispozitiv. După cum nu se permite accesul în sală cu calculatoare de buzunar la anumite concursuri, la care capacitatea de calcul este criteriu de selecție, așa putem să nu permitem nici accesul cuiva cu un implant. Nu contează, până la urmă, despre ce procedură care ne-ar spori capacitățile este vorba, droguri, modificări genetice, implanturi – problema reală rămâne de etică și privește, ca întotdeauna, tăria unui individ/grup/organism de reglementare de a stabili reguli și limite sănătoase cu privire la diferitele tipuri de competiție care se desfășoară permanent în societate și de a le respecta. Evident, ideală ar fi însușirea moralei creștine, sau măcar respectarea celei naturale, privințe în care contemporaneitatea este grozav de deficitară. Iarăși, nu tehnica ne este dușmanul, ci *homo homini lupus est*.

O altă variantă „de spaimă" pe care am auzit-o comentată este că IA este diabolică. Reacția aceasta se aseamănă cu cea a acelor persoane care, puse în contact cu armele de foc, ori cu automobilul, erau bulversate în atare măsură de nemaivăzut și nefamiliar, încât negau omului capacitatea de a le fi inventat și le atribuiau demonilor performanțele minții omenești. Să acceptăm, însă, de dragul discuției, că un computer ar putea fi posedat și da replici nu din soft-ul propriu, ci de la diavol. Și? Care ar fi diferența, față de ceea ce cunoaștem, deja, cu privire la tentativele demonilor de a ne înșela? Un nou mijloc. Nu aceasta ar trebui să conteze, ci capacitatea noastră de a pricepe vicleșugul, după semnificația informației transmise. Nu după formă se recunoaște răul, ci după mesaj. Altminteri, el se poate îmbrăca și în înger de lumină, după cum prea bine știm, important este să-i dibuim răutatea – și, iarăși, ajungem la necesitatea cultivării noastre spirituale, care se menține, indiferent de epocă. Unii ar putea spune că, în timp ce arătările sunt rezervate nevoitorilor autentici și înșelaților, la IA ar putea avea acces sumedenie de oameni. Poate suna cinic, dar ei au, deja, acces la radio, televizor, internet, mijloace diverse de comunicare și de socializare, care nu excelează prin promovarea binelui. Ce facem, le interzicem, în bloc? Arestăm toți jurnaliștii? Sau, iarăși, mai bine căutăm să învățăm oamenii să sorteze informațiile dăunătoare?

Din cele de mai sus rezultă că nu IA este „de groază", ci noi înșine. Și lui Joseph Weizenbaum tot de oameni i s-a făcut frică, iar între timp nu s-a schimbat

nimic esențial. În contextul discuțiilor despre IA mai apare, însă, o problemă, care credem că merită ceva mai multă atenție, din perspectiva ortodoxă – cea a emergetismului transumanist.

Către sfârșitul anilor 1980, Ray Kurzweil, specialist în tehnologia informației și, în particular, în inteligența artificială, detalia, în cartea sa ajunsă celebră, *The Age of Spiritual Machines*, „Era mașinilor spirituale", tema evoluției computerelor și IA, într-un mod care părea a pleda pentru validitatea proiecțiilor transumaniste despre viitor. Un cititor netributar fascinației acestor proiecții va observa, însă, că după ce Kurzweil nu refuză examinarea a diverse probleme științifice, tehnice, filosofice, notând existența problemei minte-corp[50] și după ce emite o serie de considerații coerente privind lumea computerelor, ca mașinării, și întoarce pe mai multe fețe relația dintre conștiință și agentul conștient, inteligența umană și inteligența artificială etc., pare a o sfârși înghițit de propriile paranteze în paranteze. Dacă ceea ce a scris intenționa să fie o demonstrație, aceasta sucombă postulatelor materialiste și clasicei erori logice, reprezentate de argumentul probabilității, încât cartea se încheie cu pagini de reverie privitoare la „mașinile senzuale și spirituale ale secolului douăzeci și

[50] Problema filosofică a generării minții și conștiinței, care nu sunt materiale, de către creier, care este material. Apropo de aceasta, merită menționat că foarte recent a apărut următoarea știre: „Un pariu făcut cu decenii în urmă cu privire la conștiință se încheie – cu 1 la 0 pentru filosof, în fața specialistului în neuroștiințe. Christof Koch [specialistul în neuroștiințe, n. trad.] a pariat cu David Chalmers [filosoful, n. trad.] acum 25 de ani că cercetătorii vor fi aflat, până acum, în ce mod dobândește creierul conștiință. Dar căutarea continuă. [...]. În ceea ce privește pariul, lui Koch nu i-a fost ușor să-și admită înfrângerea, dar cu o zi înainte de sesiunea ASSC a adus o ladă de vin portughez bun, pentru a-și onora angajamentul. Ar mai lua în considerare un alt pariu? «M-aș arunca», spune el, «Douăzeci și cinci de ani de acum înainte reprezintă un termen realist, deoarece tehnicile avansează și, știți, nu pot aștepta mai mult de 25 de ani, dată fiindu-mi etatea.»" (Mariana Lenharo, "Decades-long bet on consciousness ends — and it's philosopher 1, neuroscientist 0", în *Nature*, 24 iunie 2023, doi: 10.1038/d41586-023-02120-8, apărut online înainte de versiunea tipărită). Iată un gen de pariu nu pe 25 de ani, ci pe veșnicie... Din perspectiva ortodoxă problema minte-corp este falsă, având în vedere că nu de creier țin aceste aspecte ale ființei umane, ci de suflet: „Sufletul este o substanță vie, simplă, necorporală prin natura sa, invizibilă ochilor trupești, nemuritoare, rațională, spirituală, fără de formă; se servește de un corp organic și îi dă acestuia puterea de viață, de creștere, de simțire și de naștere." (Sf. Ioan Damaschinul, „Despre om", în *Dogmatica*, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005, p. 83). Această citare (ca și alte elemente din articolul de față) este, desigur, superfluă pentru un teolog, dar sperăm că după cum sesiunile simpozionului au fost cu generozitate puse la dispoziția publicului larg, care necesită, poate, mai multe precizări, și lucrările din volum vor urma aceeași cale.

unulea"[51]. Tranziția între epoca mașinilor ca mormane de materiale ordonate către o folosință de către un agent inteligent (omul) și mașină ca „persoană" artificială o fac, la Kurzweil, speculațiile despre "downloading" – descărcarea gândurilor, emoțiilor, amintirilor, din creierul omului în computer, unde astfel ar apărea o „persoană", ulterior transferabilă în noi și noi „corpuri" artificiale.

Din perspectiva materialistă, aceste scenarii par coerente. Emergența minții („partea" prin care omul simte, gândește, voiește, imaginează, memorează, evocă etc.) și a conștiinței (în sensul de stare de conștiență, de conștientizare a mediului și persoanei proprii, lumii exterioare și interioare a individului)[52] din creier este postulată, de către materialiști, iar problema modului în care se realizează ea, concret, este „rezolvată" printr-un alt postulat, conform căruia gândurile, emoțiile, intențiile, sunt produse ale unor reacții biochimice. Transumaniștii nu fac decât să ducă mai departe cu un pas această logică, postulând, încă o dată, că aceste mecanisme vor fi descifrate complet (nu se știe cum și nici precis ce anume ar trebui urmărit, la nivel biologic, dar „se va face") și traduse în cod cu care se vor softa computere performante. Chiar și aici se poate aduce observația că ceea ce s-ar obține, la nivelul computerului, ar fi niște imitații ale rezultatelor activității creierului omenesc, la fel de autentice, în raport cu persoana, precum orice altă imitație (un portret în cărbune, o poză, un film, o mărturie olografă a gândurilor și sentimentelor proprii) – dar exact aici intervine emergentismul, cu sentința apriorică ce narează că din compunerea acestora va răsări, „cumva", ceea ce recunoaștem, intuitiv, drept personalitate umană. Unii materialiști își consideră demonstrate... postulatele de aceea că, unele boli sau vătămarea creierului disrup gândirea și/sau manifestarea persoanei umane către exterior. Acest fapt poate fi, însă, foarte bine considerat a arăta doar că encefalul servește ca o interfață. Existența pacienților care, revenindu-și după boli sau accidente care le-au afectat creierul, mărturisesc că legătura lor cu lumea înconjurătoare se menținuse, chiar dacă nu mai erau capabili de a relaționa activ cu exteriorul[53], iar medicina materialistă îi considera simple „legume", susține acest mod de înțelegere a rolului creierului. De asemenea, faptul că prin stimularea experimentală sau terapeutică a

[51] „Mașinile sunt deja o parte integrantă a civilizației noastre, iar mașinile senzuale și spirituale ale secolului al douăzeci și unulea vor fi o parte încă și mai intimă a civilizației noastre" (Ray Kurzweil, *The Age of Spiritual Machines*... p. 212, trad. cit. O. Iftime).

[52] Nu ne angajăm, aici, în discuția despre raportul dintre cele două.

[53] Cunoaștem personal cazul cuiva care a suferit un atac cerebral masiv, după care, revenindu-și complet, printr-o minune mijlocită de Sfântul Ierarh Nectarie, a povestit ce se petrecea în jurul lui, în perioada în care creierul îi era vătămat grav, iar medicii îl credeau pierdut, ca persoană și chiar pe cale de a-și pierde și viața. Relatările sale au fost coroborate de către cei apropiați.

creierului pot fi obținute reacții diverse nu indică decât că putem declanșa, prin imitarea unor mecanisme naturale, niște procese implicate în apariția acestor reacții. Aceasta nu reduce, în mod necesar, sistemul la unul pur mecanic și nu exclude existența sufletului ca mijlocitor ultim (dar și generator și integrator suprem) al tuturor reacțiilor organismului. Iar aici revenim la clasica observație că nu putem exclude existența unui alt registru al creatului decât materia grosieră în baza faptului că nu-l putem accesa și investiga cu aceleași mijloace cu care studiem firea sensibilă. În absența unui *experimentum crucis*, a cărui imposibilitate este dictată de însești natura chestiunilor de examinat, confruntarea între materialism și idealism, inclusiv cu privire la originea proceselor psihice rămâne într-o perpetuă remiză generică, victoria unei perspective sau a celeilalte ținând de alegerea personală a fiecărui individ.

Ca ortodocși, ar trebui să ne fie clar pentru care poziție am optat. Doar să ne fie, căci emergentismul apusean (înrădăcinat în general în materialism și în particular în teoria evoluției biologice) pare a ajunge să contamineze și gândirea credincioșilor, după cum am putut deduce din unele indicii. Or, dacă un Kurzweil visând, ca un nou Pygmalion (deși până și statuia aceluia a înviat nu de la sine, ci sub mâna zeiței), la computere „umanizate" este coerent în propriul sistem, un ortodox vorbind despre calculatoare sau roboți cu simțire, voință, gândire, capacități despre care Biserica învață că țin de suflet NU este coerent cu învățătura de credință. Aceeași încadrare se aplică oricăror naratori de povești despre presupuse „substrate", de natură organică, sau anorganică, ale gândirii, simțirii, voinței, obținute prin inginerie omenească (fie și prin biotehnologii). Trebuie, așadar, să fim foarte atenți la pozițiile adoptate cu privire la inteligența artificială, pentru ca acestea să nu ajungă să incorporeze emergentismul transumanist. Ceea ce în spațiul materialismului este doar o altă absurditate cadrând în respectivul sistem, în spațiul spiritualității ortodoxe ar genera poziții demne de un soi de neo-gnosticism. Hibridul ortodoxo-transumanist, dacă ar continua să accepte că gândirea umană ș.c.l. au ca generator sufletul (și nu ar deveni materialist/eretic de-a dreptul, încât să considere că ele pot apărea și funcționa și altminteri decât în relație cu sufletul omenesc), ar ajunge, practic, odată ce ar crede că mașinile pot gândi, să le atribuie acestora însuflețire. Din aceasta ar decurgea o serie de alte elemente *de facto* eretice: că omul poate fi Creator, „meșterind", cumva, suflete, ori că sufletul poate emerge din materie; de asemenea, ar ajunge să susțină, astfel, nu pre-existența sufletului, precum gnosticii, ci „post-existența" sa, respectiv apariția lui „în urma" unui suport material (oarecare, „nici măcar" un trup omenesc)[54]. Desigur, odată format, bulgărele se poate

[54] S-ar putea enunța și alte scenarii. Ne mărginim la acesta, considerându-l suficient de exemplificator.

rostogoli. Părtășia mașinăriilor (sau a unor imaginare „organe gânditoare", obținute în laborator) la sufletul omenesc, indiferent pe care cale sucită li s-ar atribui, nu ar putea ajunge să reclame, oare, pentru mașini, și părtășia la chipul lui Dumnezeu din om, firea omenească a Mântuitorului, necesitatea Botezului? Acest gen de dezvoltări nu par tocmai imposibile, în contextul în care pandemia a ocazionat discuții despre împărtășirea cu materii consacrate online[55] și chiar a avatarurilor credincioșilor, în realitatea virtuală[56]. Printre atâtea perspective inedite în teologie, creștinarea unui computer nu ar fi un act mai extravagant, credem [...].

Ceea ce am expus în această secțiune este, sperăm, suficient [de înfiorător, sub unele aspecte, dar nu în sensul spaimei de tehnologie] încât să ne determine să revenim la rațiune, dar și la credință, lepădând basmele transumaniste și temerile absurde induse de ele. Mașinile, oricât de performante, sunt și vor rămâne obiecte, unelte a căror construcție, utilizare (rezonabilă sau nu, etică sau neetică) și utilitate depind de om, iar a considera altceva despre ele este un uriaș nonsens, dintr-o multitudine de puncte de vedere, inclusiv din cel teologic ortodox.

Povești cu gene, din era omului bionic. Contaminări transumaniste în critica dezvoltărilor din domeniul medical

Alături de IT, biologia (mai ales cea moleculară) a devenit un cal de bătaie al aspirațiilor și, simetric, spaimelor contemporane nemăsurate. Pagubele (considerabile) de ambele semne se datorează, încă o dată, adeziunii fără urmă de spirit critic la ideologia evoluționistă. În teorie (după Darwin, Wallace ș.a.), selecția naturală ar fi condus, prin „supraviețuirea celui mai apt" ("survival of the fittest"), la evoluția speciilor. Întrucât condițiile de mediu se schimbă, în timp, speciile s-ar fi schimbat și ele treptat, pe măsură ce erau selecționați indivizii cei mai dotați pentru supraviețuire. Teoria modernă a evoluției a încercat să întemeieze darwinismul prin apelul la o serie de elemente legate de genetica generală și cea a populațiilor, biologia dezvoltării și paleontologie. Nu vom face aici o critică extinsă a teoriei evoluției, transformată, practic, în

[55] Nu la ortodocși, din câte avem cunoștință. Pentru exemplificare cu privire la alte culte vezi: Madeleine Davis, "Communion online is 'valid and effective', says Burridge" în *Church Times*, 21.01.2022, https://www.churchtimes.co.uk/articles/2022/21-january/news/uk/holy-communion-online-is-valid-and-effective-says-burridge (28.06.2023; apărut și în ediția tipărită a *Church Times*, nr. din 21.01.2022, p. 7).

[56] Vezi, de ex., discuția în acest sens la Ian Paul, "(How) can we celebrate Holy Communion as 'online' church?", în *Psephizo – scholarship. serving. ministry*, https://www.psephizo.com/life-ministry/how-can-we-celebrate-holy-communion-as-online-church/ (28.06.2023).

ideologia evoluționistă, am făcut aceasta cu alte ocazii și nici nu este acesta finalitatea lucrării. Câteva observații cu privire la lumea vie care vin în contra validității teoriei evoluției sunt, însă, necesare și lămuritoare pentru scopul secțiunii de față. Astfel, cercetările actuale care ar fi trebuit să arate că organismele vii se pot transforma relevă, în schimb, din ce în ce, că viața oscilează permanent în jurul unor parametri de echilibru, ieșirea în afara acestei stări fiind distructivă[57]. A pretinde că mutațiile (modificările în informația ereditară, înscrisă precum într-o carte sau pe un hard în ADN și pe care celula o folosește pentru a-și construi structurile și uneltele necesare pentru a-și îndeplini funcțiile) au condus la evoluție este la fel de veridic precum a pretinde că o mașinărie poate fi modificată în timpul funcționării – și chiar mult mai absurd decât atât, organismele vii având o complexitate rezultată din potrivirea și interacțiunea coordonată a unui număr imens de părți mici pe care nu o atinge nici un fel de mașină, nici pe departe. Din această complexitate cunoaștem, de fapt, cu [enorm de] mult prea puțin pentru a putea proclama că vom induce „procese evolutive" controlate de către om (inclusiv asupra nouă înșine) și alte nesăbuințe, care nici măcar nu aparțin doar transumaniștilor. Verbul 'to tamper', pomenit mai sus este cât se poate de adecvat pentru atare întreprinderi. După cum s-a putut constata în practică, intervențiile nechibzuite la nivel molecular pot lesne avea rezultate de tipul „unde dai și unde crapă"[58].

[57] Niciodată nu am însoțit predarea geneticii de comentarii cu privire la invaliditatea teoriei evoluției. Studenții ajungeau, însă, să-și pună singuri întrebări, odată ce le prezentam modul în care se desfășoară, de pildă, diviziunea celulară (multiplicarea celulelor din organism, cu scopul înlocuirii celor care mor și cu alte scopuri). Aceasta este presărată de o multitudine de „potriviri" și „controale" spectaculoase, care „veghează" corectitudinea desfășurării procesului de copiere și transmitere la noile celule a informației ereditare, excepțiile confirmând regula.

[58] Un exemplu edificator este cel al vaccinurilor împotriva COVID dezvoltate cu ajutorul unor metode de „fabricare de unelte moleculare" folosite și în terapia genică. Vaccinurile au fost elaborate în ignorarea faptului că proteina spike de la virusul SARS-CoV-2, a cărei informație o introduc în organism, cu scopul de a fi produs de celule ale acestuia, pentru a se induce un răspuns de apărare la virus, nu are doar rolul de a facilita atașarea virusului SARS-CoV-2 la membrana celulelor, în organismul pe care îl invadează, cum se credea inițial). Spike realizează, de fapt, multiple interacțiuni cu organismul uman, cu multiple efecte, unele drastice, deja documentate din 2021 de către literatura de specialitate. Modul în care sunt formați medicii și biologi/biochimiștii în Occident (și care, din păcate, dă semne de a se instaura și la noi, în baza imitaționismului în care suntem performanți), care conduce la apariția unor specialiști incapabili de a vedea pădurea de copaci, cu cunoștințe relativ puține și concentrate pe o arie îngustă, s-a răzbunat în chip tragic. La fel, de altminteri, ca și lăcomia producătorilor, care s-au grăbit să iasă pe piață cu produse puțin testate, sub pretextul „urgenței" mondiale.

Acestea fiind zise, pentru a exemplifica modul în care ideile materialiste și transumaniste aflate în absurdă contradicție cu ordinea lumii vii, așa cum poate fi ea constatată de omul de știință neideologizat, au pătruns și în lucrări care se vor critice la adresa transumanismului, vom examina pasaje din două volume apărute recent, disponibile în România.

Iată un prim exemplu: „... considerăm, practic, ca pe un lucru cert, cel puțin pentru moment, că originea vieții se găsește într-o substanță organică, formamida, punct de întâlnire pentru formarea moleculelor biologice complexe. Acest lucru a fost pus în evidență de cercetătorii italieni Antonio Marco Saitta și Franz Saija, care au reușit să refacă traseul parcurs de la moleculele inițiale până la compușii organici, precum glicina, acest aminoacid pe care-l găsim în substanțele organice, lucru observat deja de Stanley Miller. Tot ceea ce este viu este format din lanțuri ADN care se duplică, se divizează pentru a se reproduce, iar formamida permite exact aceste operațiuni. Cel puțin, asta este tot ce putem spune, cu prudență, raportându-ne la ce știm la ora actuală"[59]. Autorul ia de bune scenarii materialiste despre originea vieții, despre care nu pare conștient nu doar că sunt produse ideologice, grav defectuoase din punct de vedere logic și științific, ci și că ele continuă a fi (în ciuda pretențiilor autorilor lor de a fi reconciliat pleiada de scenarii concurențiale[60]) doar unele dintre cele n astfel de construcții. De asemenea, din text se înțelege că formamida ar permite replicarea ADN în lumea vie – dincolo de presupunerile din scenariile privind apariția vieții. O atare afirmație i-ar consterna pe studenții la Biologie și chiar și pe unii liceeni. Formamida nu doar că nu are nicio legătură cu replicarea ADN în celule, dar nu se produce decât punctual și puțin, în lumea vie, fiind toxică, pentru organisme. Ea întâlnește cu folos ADN doar în laborator, ca reactiv utilizat în biologia moleculară.

Ulterior acestui moment deconcertant, autorul își exprimă, totuși, de mai multe ori, convingerea ortodoxă că omul nu poate crea viață ex *nihilo*[61]. Neînțelegerea față de domeniul geneticii și ingineriei genetice și posibilitățile reale ale acestora

[59] Pr. Jean Boboc, *Transumanismul decriptat – Metamorfoza navei lui Tezeu*, Editura Doxologia, Iași, 2020, pp. 29-20.

[60] Fabio Pietrucci, Antonio Marco Saitta, "Formamide reaction network in gas phase and solution via a unified theoretical approach: Toward a reconciliation of different prebiotic scenarios", în *Proc. Natl. Acad. Sci. USA*, vol. 112 (2015), pp. 15030–15035.

[61] Uneori făcând (poate doar la nivel de limbaj?) o confuzie tipică materialiștilor cu privire la limitele cunoașterii științifice și delimitarea competențelor între știință și teologie: „Dimensiunea teologică a cercetării științifice este chiar baza acestei probleme. Că viața nu ține decât de un fir, în cazul de față cel al Ariadnei, toată lumea știe, dar viața ar depinde oare doar de un singur aminoacid?" Pr. Jean Boboc, *Transumanismul decriptat* ... p. 31.

continuă, însă, să amprenteze conținutul: „noi știm astăzi la perfecție să descompunem ADN-ul și, prin urmare, să alcătuim un genom care deschide deja calea medicinei predictive și personale, precum și cea a tuturor riscurilor eugenismului care decurg de aici"[62]; „există o tehnică de inginerie a genomului ce recurge la un sistem bacterian, CRISPR-Cas9, ce permite inserarea, retragerea și corectarea ADN-ului într-un mod simplu și eficace"[63]. Aceste afirmații sunt grav nefondate. Apropo de capacitatea noastră de intervenție terapeutică în materialul ereditar, domeniul terapiei genice (precum în general cel al terapiilor avansate[64]) nu a rodit nici pe departe în măsura așteptată. Dificultățile pe care le ridică sunt multe[65]. S-au publicat mii de articole de specialitate, redând rezultatele experimentelor desfășurate, pentru ca la ora actuală să nu existe decât câteva astfel de produse aprobate pentru uz clinic (folosire cu scop terapeutic, la om).

Cât despre editarea genică (adică modificarea intenționată specifică, la nivel fin, a informației genetice a unui organism; sin. „editarea genetică") și sistemul „vedetă" CRISPR-Cas9 (ajuns, deja, la a n-a formă „perfecționată"), nici pomeneală să reprezinte vreo baghetă magică a ingineriei genetice. CRISPR-Cas împarte cu alte unelte moleculare propuse pentru efectuarea de modificări genetice prezumtiv utile o serie de impedimente fundamentale, care țin de modul în care este proiectată și funcționează lumea vie[66]. Fără a intra în multe detalii tehnice, vom menționa: problema livrării sigure (adică a introducerii în celulele vii fără ca acest fapt să determine reacții majore din partea organismului – de

[62] Pr. Jean Boboc, *Transumanismul decriptat* ... p. 31.

[63] Pr. Jean Boboc, *Transumanismul decriptat* ... p. 275.

[64] ATMP (advanced-therapy medicinal products), medicamente de uz uman bazate pe gene, țesuturi sau celule (cf. definiției Agenției Europene pentru Medicamente, https://www.ema.europa.eu/en/human-regulatory/overview/advanced-therapy-medicinal-products-overview (28.06.2023), trad. cit. O. Iftime.

[65] Pentru o serie de probleme tehnice și etice ridicate de astfel de produse, vezi: Oana Iftime și Ștefana-Maria Petruț, "The Danger of False Promises and Hopes in the New Age of Science: The Case of Gene and Cell Therapy", în *TEST (Trivent Ethics in Science and Technology Imprint) Heading Towards Humans Again: Aspects of Bioethics in the New Age of Science*, Trivent Publishing, Budapest, 2021, pp. 25-40 și referințele citate acolo.

[66] Vezi cel puțin: Wenyi Liu și colab., "Applications and challenges of CRISPR-Cas gene-editing to disease treatment in clinics", în *Precis. Clin. Med.*, vol. 4 (2021), nr. 3, pp. 179–191; Tianxiang Li și colab. "CRISPR/Cas9 therapeutics: progress and prospects", în *Sig. Transduct. Target. Ther.*, vol. 8 (2023) art. nr. 36, https://doi.org/10.1038/s41392-023-01309-7; John M. T. Hunt și colab., "Unintended CRISPR-Cas9 editing outcomes: a review of the detection and prevalence of structural variants generated by gene-editing in human cells", în *Hum. Genet*, vol. 142 (2023), nr. 6, pp. 705-720.

ex. primul subiect al unui experiment de terapie genică realizat în lume a decedat în urma folosirii unei metode de livrare inadecvate, care a activat un răspuns imun rapid și extrem); problema livrării eficiente (de a găsi, adică, niște „vehicule" potrivite cu care uneltele să călătorească în celulă, care este un sistem foarte bine „păzit" în contra pătrunderii a orice este străin și neobișnuit); problema menținerii stabilității *in vivo* (celula le aplică moleculelor străine tratamentul pasagerilor clandestini, încercând să le elimine și puțin din ceea ce s-a introdus mai are șansa de a ajunge să funcționeze, în scopul pe care și l-a propus experimentatorul) ș.a. În cazul uneltelor modificatoare de tipul CRISPR-Cas o problemă specifică extrem de importantă sunt efectele off-target (în afara țintei): deoarece nu se poate controla precis unde intervine unealta, ea ajunge să acționeze și în locuri unde nu este cazul, producând stricăciuni la nivelul materialului ereditar – și s-a descoperit recent (confirmând ceea ce se putea, deja, estima pe baze teoretice, de către un biolog bine pregătit) că aceste stricăciuni pot fi chiar majore. Una peste alta, nu s-au obținut, în urma experimentării cu sistemele de tip CRISPR-Cas decât câteva rezultate pozitive, în studii la scară foarte mică[67]. Totodată, editarea nu ar putea fi utilizată în majoritatea bolilor, acestea fiind entități complexe, cu cauze și efecte multiple, la nivel celular și molecular (în niciun caz rezumate la o singură secvență din informația genetică) și mai mult decât insuficient studiate.

Suntem nu departe, ci extrem de departe, la ani-lumină de visele de modificare a patrimoniului genetic uman și al altor specii, nutrite de transumaniști. Pentru a înțelege aceasta este nevoie, însă, de cunoștințe de specialitate, timp și răbdare, efortul implicat fiind mare chiar și pentru un specialist. Din floribunda literatură de specialitate cititorul trebuie să fie capabil să sorteze informația științifică autentică, adesea agrementată (sau „augmentată") cu „ipoteze" și „promisiuni" despre cum cutare sau cutare metodă va schimba lumea – iar finanțatorii trebuie să audă mesajul. Această tabloidizare a literaturii de specialitate are drept cauză principală degradarea tuturor standardelor, profesionale și etice, în lumea academică și în cercetare. Tributară, precum întreaga societate, vanității și concupiscenței, [presupusa, uneori] elită intelectuală din aceste domenii aleargă după „teme", „contracte" și „publicații", profesia și

[67] Considerându-l promițător, FDA (Agenția Federală a Medicamentului, SUA) a acordat în 2022 statutul de medicament orfan (adresat, adică, pacienților cu boli rare) NTLA-2001, un produs bazat pe CRISPR aflat, deocamdată, în prima fază de testare (*Intellia Therapeutics Receives U.S. FDA Orphan Drug Designation for NTLA-2001, an Investigational CRISPR Therapy for the Treatment of Transthyretin (ATTR) Amyloidosis*, https://ir.intelliatx.com/news-releases/news-release-details/intellia-therapeutics-receives-us-fda-orphan-drug-designation (28.06.2023). Rămâne de văzut ce va reieși, în urma parcurgerii procedurii de testare și avizare.

cunoașterea devenind, din scop, mijloc al dobândirii de recunoaștere (slavă deșartă) și foloase diverse. Există, desigur, și persoane oneste, pasionate, valoroase și multe realizări reale în cercetare, dar „sistemul" este unul viciat[68].

Altundeva, autorul discută despre utilizarea de dispozitive în scopul restaurării anumitor capacități firești pierdute – cea a vederii sau a auzului, spre exemplu, restaurare care nu ar fi transumană și nu ar justifica încadrarea persoanelor respective printre postoameni. Apoi se întrebă, însă: „Dar ce am putea spune despre ochelarii care depășesc vederea normală și ne permit să vedem prin ziduri și în obscuritate? Ce putem spune despre aparatele acustice ce ne permit să percepem sunete care nu aparțin spectrului sonor și posibilităților umane? Anumite animale sunt dotate cu vedere nocturnă și cu auz sensibil și sunt chiar receptive la ultrasunete. Or, aceste două exemple sunt niște modele pentru situația actuală, pentru că în domeniul militar supercombatanții sunt echipați în acest mod"[69]. Putem spune că proprietățile lor nu justifică o retorică a pericolul iminent al enhancement-ului transumanist. Dispozitivele menționate NU conferă simțuri/„superputeri" „transumane", ci doar traduc pentru simțurile omenești „clasice" semnale din lumea înconjurătoare. Dispozitivele cu pricina nu permit omului să privească prin ziduri cu ochii, ci sondează mediul de dincolo de obstacol (zid) cu ajutorul undelor radio, care revin, reflectate de corpurile din încăpere, iar în urma prelucrării computerizate rezultă o imagine pe care utilizatorul o vede pe un display, cu ajutorul ochilor, nervilor, creierului, sufletului său – nemodificate[70]. Dacă insistăm că acest fel de dispozitive conferă capacități transumane, atunci pentru transumanistul modest există (de multă vreme) binoclul, luneta, telescopul, care permit vederea la distanță, în timp ce oglinzile convexe rutiere sunt culmea aplicației transumaniste, căci cu ajutorul lor vedem chiar și după colț. Aparatele acustice de genul celor amintite de autor nu ne supun nici ele, în lumea reală, la vreun enhancement, ci traduc, prin sisteme

[68] Această stare de fapt poate părea, din motive lesne de înțeles, de necrezut, pentru un om onest și care nu are contact direct cu „sistemul". O astfel de persoană va fi tentată să ia de bun orice scrie într-o publicație de specialitate. Totuși, un specialist bine pregătit, care stăpânește cunoștințe specifice și mai ales logica internă a domeniului va repera erorile, enormitățile propagandistice și accentele de reclamă. Experiența îmi arată că aceasta se poate petrece chiar foarte devreme – studenții mei nu o dată au venit să mă întrebe dacă analiza lor, care arăta că unele materiale publicate, eventual în reviste de mare prestigiu (sau conferințele anumitor persoane cu pretenții înalte) ar fi fost viciate de erori și enormități, era corectă. Și a trebuit să le dau dreptate.

[69] Pr. Jean Boboc, *Transumanismul decriptat*... p. 57.

[70] Vezi pagina unui producător de atare dispozitive, https://camero-tech.com/technology/through-wall-imaging/.

electronice, semnale sonore inaudibile pentru om în semnale accesibile analizatorului auditiv uman[71].

Un alt comentariu straniu privește protezele bionice: „Dar există, deja, brațul artificial controlat prin gândire. Acest renumit braț artificial, grefat direct pe os printr-o piesă de titan și conectat la adevărații săi nervi și mușchi, este controlat prin gândire. E vorba, de fapt, de o tehnică numită «osteo-integrare» [...]. Implantarea electrozilor direct pe nervi face ca mișcările să fie mult mai precise decât dacă erau fixați pe piele. Această uniune paradoxală între artificial și natural, două realități cărora transumanismul încearcă să le elimine granița, creează o uniune intimă între corp și mașină, între biologie și mecatronică' [...]. Dacă adăugăm la aceasta progresele realizate cu pielea artificială, care poate acoperi o astfel de mână, «o piele capabilă să detecteze căldura, frigul, presiunea și umiditatea», noi am intrat cu adevărat și în era Omului bionic, chiar dacă ne dăm seama mai mult sau mai puțin. Performanța realizată de profesorul Michael McLoughlin [...], care a implantat două proteze de braț, ale căror mișcări sunt direct controlate prin gândire și fără implant cerebral, servește drept model al situației"[72].

Cine citește acest paragraf ar putea fi tentat să vizualizeze cyborgi din filmele SF Care ar fi definiția mai precisă a „omului bionic", această zicere cu parfum transumanist? Dar componentele necesare și suficiente pentru ca un om să fie considerat bionic? Literatura non-SF de specialitate arată că: „Termenul «bionic» a fost folosit pentru prima dată de către Jack E. Steele în show-ul TV american 'The Six Million Dollar Man and Bionic Woman', în care protagoniștilor li se confereau superputeri prin implanturi electromecanice. Ulterior, termenul a dobândit o largă utilizare în literatură și televiziune. În terminologia curentă, se referă în principal la dispozitive care realizează conexiuni directe cu rămășițele sistemelor nervos și muscular ale individului dizabilitat"[73]. În

[71] Deținem noi înșine un dispozitiv „transumanist" (și translliecist...), care permite omului să audă emisiile liliecilor, traducând ultrasunetele produse de aceștia în sunete (iar liliecilor să fie auziți de către om). Se atașează la telefonul mobil, iar soft-ul acompaniator prezintă modelul de vocalizare al animalului, identificând specia, după acest model, și permițând, totodată, utilizatorului să „audă" liliacul. De asemenea, pentru a se înțelege mai clar exagerarea în uluire a autorului, față de dispozitivele pe care le menționează, vom aminti și un urât obicei din Bucureștiul interbelic: ascultatul cu paharul lipit de perete (care permitea „auzitul prin ziduri") al sunetelor din vecini. Nici despre această practică nu credem că se poate pretinde că era transumanistă, sau că modifica ceva în om (în afară de nivelul moral).

[72] Pr. Jean Boboc, *Transumanismul decriptat* ... pp. 55-56.

[73] Marko Bumbaširević și colab. "The current state of bionic limbs from the surgeon's viewpoint", în *EFORT Open Rev.*, vol. 5 (2020), nr. 2, pp. 65-72.

cazul unui membru amputat, „adevărații săi nervi și mușchi" nu mai există, ciotul este cel care continuă să fie inervat. Protezele bionice sunt mai performante față de cele dinaintea lor prin aceea că impulsurile electrice dezvoltate în mușchii ciotului, în urma transmiterii de la creier a unei comenzi de mișcare, sunt culese și traduse într-un semnal prin care se controlează un sistem electromecanic aparținând protezei, ceea ce îmbunătățește manevrabilitatea acesteia, față de protezele clasice. Nici pomeneală, însă, de vreo uniune între artificial și natural ș.a.m.d., proteza este un corp străin, atașat de ciotul care trebuie să susțină și deplaseze această masă care atârnă de el. Este ca și cum ai purta mereu după tine o unealtă grea – o folosești, te înveți cu ea, dar nu face parte din tine. Iar capacitățile unei proteze, fie ea și bionică, rămân inferioare celor ale membrului natural, ceea ce pentru membrul superior este cu atât mai evident[74]. În ceea ce privește osteointegrarea, care recurge la implantarea în osul ciotului a unei părți din proteză, ea permite o mai bună stabilitate a protezei și o mai bună transmitere a vibrațiilor la ciot, respectiv informarea terminațiilor nervoase de la nivelul acestuia, încât persoana amputată are o percepție orientativă a stimulilor mecanici din mediu acționând asupra protezei[75]. Implantul acesta cronic prezintă, însă și un risc apreciabil de infecție (el trece printr-o gaură în piele, practic, pentru a se înfige în ciot, ceea ce lasă o poartă permanent deschisă pentru microorganisme) și de fractură osoasă. Apropo de cum am intrat în era omului bionic, odată cu metodele menționate de autor [...] primele proteze bionice datează din anii '40-'50[76], iar față de aspirațiile transumaniștilor, actualele proteze bionice pot fi comparate cu vechile proteze cu cârlig articulat (1912). Cât despre pielea artificială: „Implementarea percepției în [aceste] sisteme [de piele artificială], adică procesarea datelor senzoriale se află încă la vârsta copilăriei"[77]. Fiece parte din organism este foarte complicată, iar pielea nu face excepție.

[74] „Situația în cazul amputării membrului superior, mâinii sau antebrațului, este cea mai complexă, întrucât mâna reprezintă nivelul cel mai înalt al evoluției, cu funcții unice și sofisticate. Controlarea sa de către 40 de mușchi și implicarea [în acest proces a] unei mari suprafețe din cortex indică rolul său semnificativ și importanța sa în acțiunile umane. Protezele comerciale disponibile la ora actuală nu reușesc să replice un atare control al mișcării și capacităților senzoriale." Marko Bumbaširević și colab. "The current state...", p. 66, trad. cit. O. Iftime.

[75] Osteointegrarea are mai multe aplicații, una fiind protezarea membrelor amputate, vezi Rickard Brånemark și colab., "Osseointegration in skeletal reconstruction and rehabilitation: a review". *J. Rehabil. Res. Dev.*, vol. 38 (2001), nr. 2, pp. 175-181.

[76] Dudley S. Childress, "Historical Aspects of Powered Limb Prostheses", în *Clin. Prosthet. Orthot.*, vol. 9 (1985), nr. 1, pp. 2-13.

[77] Ming Wang și colab. "Artificial Skin Perception", în *Adv. Mater.*, vol. 33 (2021), 2003014.

Relativ la implantarea de electrozi pe nervi, menționată și ea de autor ca o realizare a erei omului bionic, organismul are față de această intruziune o reacție fermă de apărare, care constituie un important impediment în protezarea bionică[78]. Există o barieră între viu și neviu, binecunoscută celor care se luptă, de decenii, să obțină materiale cât mai biocompatibile (care să nu fie respinse de organism). Deși materia vie este alcătuită din elemente care se regăsesc și în corpuri inanimate, odată ce acestea sunt organizate în formele specifice viului ansamblul capătă o altă logică, supusă unei dinamici aparte și care, printre altele, cum am mai amintit și mai sus, se manifestă și prin respingerea, izolarea, combaterea, sub o formă sau alta, a ceea ce este străin. Acceptarea de intruziuni este receptată ca un pericol și organismul este programat să se apere. Deși, în alt loc, menționează bariera, în cazul citat mai sus autorul ignoră aceste aspecte, ajungând, astfel, să promoveze mitul transumanist al hibridului om-mașină integrând viul cu neviul[79]. În fapt, protetica (știința și tehnica protezării) caută intens noi dezvoltări, dar protezele, chiar și cele mai performante, rămân niște corpuri străine pe care inginerii se străduie să le atașeze cât mai eficient la ceea ce a rămas întreg din persoana protezată, exploatând, pe cât permite natura, capacitățile remanente ale organismului protezat.

În alte locuri autorul vorbește despre cum „ne îndreptăm și către o revizuire a procesului incestului și zoofiliei", care, în ceea ce privește zoofilia, „ar decurge din dreptul la corcire, nouă transgresiune consecventă cu libertatea de a se folosi de propriul trup fără constrângere"[80], respectiv despre cum „Cu transumanismul ne găsim confruntați la o ștergere progresivă a frontierelor dintre specii, nu doar dintre om și animal, ci dintre toate ființele care ar avea sentimente, «fie că ele provin dintr-un creier uman, artificial, postuman sau animal», cum ne previne, cu amabilitate, Declarația mondială a asociației"[81]. Aceste comentarii nu lămuresc cititorul dacă autorul consideră posibilă corcirea omului cu animalele și ștergerea frontierelor dintre specii. Biologia arată că nu sunt posibile[82].

[78] Vezi de ex. Alejandro Carnicer-Lombarte și colab, "Foreign Body Reaction to Implanted Biomaterials and Its Impact in Nerve Neuroprosthetics", în *Front. Bioeng. Biotechnol.*, vol. 9 (2021), 622524.

[79] Comentând, de altminteri, despre cum persoanele cu proteze bionice sunt doar „reparate", ceea ce este util și uman, nu augmentate în sens transumanist – dar, desigur, cine știe când va veni și augmentarea etc.

[80] Jean Boboc, *Transumanismul decriptat*... p. 243.

[81] Jean Boboc, *Transumanismul decriptat*... p. 255.

[82] „Transgresiunile" realizate prin inginerie genetică nu sunt posibile, cu excepția unora minore, reduse la porțiuni foarte mici de material ereditar „plimbate" între specii (de ex. pentru

Ne vom mărgini la aceste exemple punctuale, din volumul citat mai sus, care are o incontestabilă serie de merite, la nivel informativ și de analiză, dar și suferă de erori și neclarități. Amalgamul de date și de piste bioetice deschise uneori cu referire la chestiuni incorect percepute de către autor în latura lor științifică lasă nu o dată în suspensie dacă o procedură sau alta este, în biologia moleculară, medicină ș.a., o realizare actuală, una potențială sau mai degrabă o imposibilitate, *ergo* ce merită examinat sub aspect etic și reglementat și ce nu[83]. Știința și tehnica sunt, în orice caz, supra-creditate, lucrarea ajungând, astfel, un model clar de contaminare a unei critici la adresa transumanismului cu exact ce li se poate reproșa transumaniștilor, lipsa de realism cu privire la posibilitățile științei. În aceste condiții, cititorul poate rămâne cu o tentație către scientism, iar dacă era, deja, scientist, va primi o confirmare, mai ales că în carte sunt prezente și afirmații explicite de tipul: „...este dificil să crezi doar în strategia transumanistă, care s-ar limita pur și simplu la ameliorarea performanțelor, fiindcă trenului de mare viteză, odată pornit, nimic nu-i mai stă în cale. Tentația demiurgică va reuși, iar noi ne vom trezi în postuman"[84].

Și un alt volum, apărut în România, conține mostre de cum discursul transumanist poate ajunge să fie mai degrabă împuternicit de către criticii săi. Ne vom opri asupra unui singur exemplu de înțelegere greșită a unor elemente științifice și de cedare la senzaționalism, care riscă să inducă cititorilor o părere despre actualitățile din știință pe măsura celei a transumaniștilor: „Apoi autorul se referă la posibilitățile practice pentru mărirea capacităților creierului și vorbește despre interfețele neuronale, cele care, în intenția transumaniștilor, vor face legătura dintre creier și «device-uri» electronice (computer, internet). Citățm: «Cum cipurile de interfață neuronală devin tot mai mici, cu pini mai fini și mai numeroși, și folosind avansul rapid al tehnologiei de etichetare RFID, se apropie rapid ziua în care acest tip de implanturi se va putea face într-un fel care să aducă stricăciuni minimale creierului care va primi o interfață neuronală modernă, de tip microcip implantat». Se amintește apoi faptul că [...] Prof. Isao

obținerea de substanțe farmaceutice – insulina umană obținută astfel în culturi bacteriene este un exemplu deja clasic). Unele (puține) specii se pot încrucișa natural, dar urmașii au adesea tot felul de hibe, între care sterilitatea, căci cele două seturi de informație genetică ajunse laolaltă, în celulele corciturii (hibridului), unul tipic pentru o specie, celălalt pentru cealaltă specie-părinte nu funcționează bine împreună, excepția confirmând, iarăși, regula.

[83] Dacă pentru bioetician nu este clară baza științifică a problemei, se va discuta în gol, pe lângă subiect, identificându-se în mod eronat probleme etice acolo unde nu au de unde apărea și/sau omițând probleme reale – este un aspect esențial, pe care îl puneam în vedere studenților mei de cum începeam cursul de bioetică.

[84] Pr. Jean Boboc, *Transumanismul decriptat*... p. 255.

Shimoyama, de la Universitatea din Tokyo crease un gândac-robot sau gândac-cyborg, care poate fi controlat cu o telecomandă, la fel ca mașinuțele pentru copii. Să nu ne amăgim că aceste studii se fac doar pentru gândaci, să observăm că în literatura științifică se găsesc multe studii care descriu pașii făcuți pe drumul enunțat mai sus, dar pentru om"[85]. Relativ la interfețele neurale, nu se amăgește nimeni că nu se studiază la om posibilitățile pe care le-ar oferi acestea și dezvoltarea unor metode de a le pune în practică. Ele ar avea aplicații terapeutice deloc de neglijat, dacă s-ar putea trece peste seria de impedimente generate, iarăși, de complexitatea viului. Unele succese s-au înregistrat, dar: „Pentru a aduce interfețele neurale implantabile din laborator pe piață, trebuie confruntate o serie de provocări. Pentru început, lipsește înțelegerea profundă

[85] Ada Veronica Ion, *Transumanismul – un comentariu creștin*, Editura Eikon, București, 2021, p. 42, citând pe Jim Spohrer, "NBICS (Nano-Bio-Info-Cogno-Socio) Convergence to Improve Human Performance: Opportunities And Challenges", în vol. *Converging Technologies For Improving Human Performance Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology And Cognitive Science*, National Science Foundation, Arlington, 2002, p. 110. Date fiind mitologiile deja circulante, menționarea dispozitivelor de tip RFID are, desigur, potențialul de a spori aerul de conspirație a răului. Autorul se referă, probabil, la miniaturizarea etichetelor, dar cu sporirea capacității lor de stocare de informații și creșterea performanțelor surselor de energie ale celor de tip activ, progrese care ar putea fi transferate asupra interfețelor neuronale complexe din discursul său de tip transumanist (a se vedea, mai jos, comentariul despre problemele tehnice întâmpinate de către implanturile neuronale din lumea reală). Etichetele RFID – iarăși din lumea reală – conțin un cip (suport electronic) în care se pot scrie informații folosite pentru identificarea obiectului purtător (mărfuri depozitate, tranzitate etc.). Acestea sunt transmisibile cu ajutorul undelor radio emise de o microantenă prezentă în dispozitiv. Informațiile pot fi citite de sisteme adecvate, dar doar de la mică distanță. Nici pomeneală să poată fi cineva localizat pe Glob folosind RFID (admițând că i s-ar implanta unul, sau pune în buzunar), ori să se poată interfera cu mintea sa etc. La fel de plauzibil este să fii „controlat" prin intermediul unei etichete de hârtie lipită pe frunte. Obsesia aceasta nesănătoasă față de „controlul minții" ignoră, de altfel, total faptul că, pentru a controla ceva, trebuie să știi ce anume controlezi și, de aici pornind, cum să controlezi, precum și să ai mijloacele necesare pentru a controla. Or, știința a descifrat o serie de procese care se petrec în creier, dar în niciun caz nu a ajuns la o concluzie cu privire la cum funcționează, de fapt, ceea ce se numește, empiric, „minte". „Stricatul" la interfață, prin intoxicarea cu alcool sau droguri, sau aplicarea de impulsuri electrice care provoacă durere ș.a.: 1. sunt demult posibile; 2. nu reprezintă un control al minții, ci o exploatare a fiziologiei persoanei, cu scopul de a-i influența acțiunile pe bază de condiționare operantă – individul va face ce i se cere fie pentru a dobândi plăcere, fie pentru a evita neplăcerea. Oricum, pentru controlul ideologic nu este nevoie de tehnologie sofisticată, a se observa că funcționează perfect, până în ziua de astăzi, sistemul străvechi pedeapsă-recompensă și că oamenii cedează în masă la propagandă, încât s-ar putea spune că nu are sens să investești în nu știu ce tehnici, când îi poți manipula ieftin și eficient.

a modului în care funcționează sistemul nervos, din punct de vedere medical"[86]. Totodată, cerințele de siguranță, fiabilitate, flexibilitate, portabilitate și eficiență energetică sunt greu de îndeplinit de către implanturile neuronale: este necesară miniaturizarea foarte avansată a unor dispositive, de altfel, foarte complexe (inclusiv a sursei de alimentare), trebuie ca ele să fie introduse într-un mod minim invaziv și să fie cât mai biocompatibile, încât să reziste în mediul oferit de creier, care se apără de ele, izolându-le în țesut cicatriceal, cu care organismul repară locul în care a reperat intruziunea de corp străin reprezentat de dispozitivul implantat. De aici, alte probleme serioase: „Degradarea calității semnalului înregistrat în prezența țesutului cicatriceal rămâne o problemă, care poate duce și la creșterea consumului de energie, deoarece semnalul este atenuat de către țesutul cicatriceal"[87]. Consecința acestor realități este că ne găsim la nivelul la care se poate interveni foarte puțin și pe baze neclare în unele aspecte ale funcționării sistemului nervos care nu au de a face cu gândirea, ci cu manifestări mult mai „simple"[88].

Să nu uităm de „gândacii-roboți" sus-menționați. Lectura referințelor de specialitate[89] arată că erau 100% gândaci (chiar de bucătărie, s-au folosit două specii de blatodee mari întâlnite pe lângă om), cărora cercetătorii le-au atașat dispozitive plasate pe spatele vietăților, ca niște rucsace. Nu gândacii erau controlați prin telecomandă, ci dispozitivele acestea, care emiteau pulsuri electrice, stimulând antenele insectelor (ceea ce le dădea false senzații, determinându-i să se ferească precum de un obstacol sesizat cu antenele) sau părți ale sistemului nervos (încât mișcarea unui picior era defazată și gândacul, astfel dezechilibrat, se întorcea încotro dorea experimentatorul), prin intermediul unor electrozi (sârme înfipte în animal). Rata de succes a variat, în cursul experimentelor, gândacii nu făceau mereu ceea ce doreau cercetătorii să facă; spre exemplu, nu mai reacționau la păcăleala prin intermediul antenelor, odată ce se obișnuiau cu stimulul și/sau constatau, cu ajutorul ochilor, că obstacolul nu există, de fapt. De asemenea, electrocutarea repetată și umblatul aiurea îi oboseau, încât deveneau necooperanți. Rezumând, cu excepția mai intimei aplicări a factorul agresiv, nu era nimic esențialmente diferit, în aceste

[86] Milin Zhang și colab. "Electronic neural interfaces", în *Nat. Electron.*, vol 3, (2020), pp. 191–200, p. 197, trad. cit. O. Iftime.

[87] Milin Zhang și colab. "Electronic neural interfaces...", p. 197, trad. cit. O. Iftime.

[88] Spre exemplu, Olesia Korsun și colab. (2022) "Modulation of sensory cortical activity by deep brain stimulation in advanced Parkinson's disease", în *Eur. J. Neurosci.*, vol. 56 (2022), nr. 2, pp. 3979– 3990, notează că rămâne neelucidat modul de acțiune al stimulării cerebrale profunde, utilizată cu unele rezultate în tratarea bolii Parkinson.

[89] Carlos J. Sanchez și colab., "Locomotion control of hybrid cockroach robots", în *J. R. Soc. Interface*, vol. 12 (2015), nr. 105, 20141363.

experimente, de a „controla" o vietate cu ajutorul biciului, strămurării, electroșocului, sau altor metode care, agresând fizic animalul (sau omul), determină o reacție dorită de agresor. Tabloidizarea despre care am mai discutat a făcut, însă, ca rezultatele acestor experimente demne de niște copii sadici scăpați în laborator să fie publicate sub titluri sforăitoare[90]. Iar scientismul difuzat la nivel de mase i-a făcut pe alții, inclusiv pe unii critici ai transumanismului, să le ia drept mari realizări ale științei și tehnicii, prefigurând fantastice și teribile dezvoltări viitoare.

Astfel de contaminări nedorite între curentul transumanist și critica sa trebuie, în mod evident, evitate, ceea ce presupune o examinare atentă și competentă a informațiilor aduse în discuție. Pentru a decide asupra validității afirmațiilor cu privire la cutare sau cutare realizare a științei și tehnicii, acestea trebuie în toate cazurile confruntate cu surse primare, din literatura de specialitate și studiate în lumina logicii comune și a coerenței domeniului de care țin. Indiferent cât efort implică acest proces, el este absolut necesar.

Concluzii și [tentative] recomandări

În ciuda oricăror temeri, realiste sau fanteziste, știința va merge înainte, tehnica va merge înainte, ceea ce este, în fond, rezonabil. Din motive care pot fi corecte sau greșite, la nivel individual, omenirea în ansamblu nu va înceta să semene, de frica ciorilor. Din nefericire, la ora actuală cele două poziții, pro și contra dezvoltării accelerate a științei și tehnicii, par a se întâlni într-un soi de viziune apocaliptică în cadrul căreia lumea adepților celei dintâi se va clădi inevitabil, și anume pe ruinele lumii aderenților la poziția „contra". Niciuna dintre cele două atitudini nu beneficiază de o întemeiere realistă. În lumea reală, „reproiectarea" speciei umane ar presupune: înțelegerea tuturor determinanților implicați în existența sa sub forma actuală și sub cea dorită (NB: ce-i spiritual scapă posibilităților științifice de intervenție); mijloace adecvate, care să permită depășirea mecanismelor intrinseci ce se opun „reproiectării" (și care să fie eficiente, sigure și să aibă efecte durabile). Or, omul nu cunoaște și nu poate face orice, biologia neideologizată evoluționist ne arată clar că Ziditorul a pus firii niște hotare care se opun transformărilor nelimitate. Dacă vor fi întreprinse tentative de „modificare" în ignorarea acestor realități, ele vor eșua, făcând din bieții nesăbuiți care și le-au asumat niște alte exemple de cum stricarea minții (nu prin intervenții tehnice, ci prin alegeri vicioase) duce pe om la a-și

[90] Raphael Holzer și Isao Shimoyama, "Locomotion control of a bio-robotic system via electric stimulation", în *Proceedings of the 1997 IEEE/RSJ International Conference on Intelligent Robot and Systems. Innovative Robotics for Real-World Applications IROS '97*, Grenoble, France, 1997, vol. 3, pp. 1514-1519; Carlos J. Sanchez și colab., "Locomotion control of hybrid cockroach robots...".

strica și trupul, într-un fel sau în altul, mai grosolan sau mai „performant". Unii transumaniști își vor înfige, poate, lucruri în trup (tehnic performante, dar tot lucruri, distincte de organic și imposibil de amestecat cu acesta), se vor ciopârți, ajusta, „ameliora" astfel (eventual în contra principiului sănătos de a nu repara ceea ce nu este stricat) ș.a.m.d., dar nu vor deveni altceva decât oameni. Cu privire la factorii spirituali, trebuie să ne fie clar că indiferent ce și-ar face sieși transumaniștii, rațiunea firii lor va rămâne omenească, de Dumnezeu gândită și neschimbabilă. Omul pur și simplu nu poate deveni „altceva" decât om.

Pe lângă această plasă de siguranță întinsă de Creatorul Însuși putem, totuși, spera în a controla dezvoltarea și pe căi omenești, ascultând glasul rațiunii, încât să nu întoarcem împotriva noastră cuceririle plauzibile ale științei și tehnicii. Iar dacă, totuși, umanitatea nu va reuși acest lucru și vom pieri ... nu de pieirea cu trupul trebuie să ne temem. Acum, ca și până la sfârșit (indiferent în ce formă s-ar prezenta acesta) împotriva curentelor materialiste, ca și a tuturor smintelilor, dintotdeauna și de pretutindeni, stau, pentru noi, Revelația și pavăza harului – dacă și noi cooperăm cu Dătătorul lor. Spaimele nu-și au locul și rostul. Să nu uităm că ele sunt semn al unei anume slăbiciuni în credință, întunecă rațiunea, dezbină oamenii și ne pot arunca în spirala depărtării de Dumnezeu. Nu trebuie să demonizăm știința, nu trebuie să ne demonizăm mintea de Dumnezeu dăruită, ci să le încredințăm și să ne încredințăm Celui ce ne-a promis „răsplata credinței" noastre, „mântuirea sufletelor" (Petru 1, 9). Necesitățile cuiva expus la transumanism nu sunt altele decât cele ale oricărui creștin, permanent angajat în lupta pentru mântuire: ascultarea de Lege și a chemării la virtute, asumarea eforturilor de dobândire și păstrare a roadelor Duhului, pentru lucrarea mântuirii noastre și a celor cu care pronia ne intersectează.

După aceste necesități bazale, universale, ale tuturor creștinilor, vin cele particulare ale acelor oameni care ajung, ca specialiști într-un domeniu sau altul, fie în poziția de a combate mitologia transumanistă (exagerările care fascinează pe unii, sperie pe alții, bucurând pe tatăl minciunii cu o largă paletă de reacții ale publicului-țintă), fie în poziția de a cenzura propunerile de dezvoltare născute nu din motive raționale, ci din avântul neîntemeiat și necontrolat al celor fascinați de „evoluția" transumanistă „a omului de către om". Acești specialiști vor avea o răspundere considerabilă, înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor și trebuie să fie conștienți de necesitatea de a examina întotdeauna cu maximă seriozitate o pretenție sau alta, cu privire la fezabilitatea procesului și suportabilitatea socială a necesarului de resurse de investit în dezvoltare, precum și la potențialele utilizări negative ale noii tehnologii. De altminteri, nimic nou cu adevărat, dezvoltările în știință și tehnică trebuie permanent supravegheate din diferite unghiuri, transumanismul doar aduce un plus de idei năstrușnice de combătut până când oamenii nu apucă să(-și) facă rău, din

pricina lor. Ca întotdeauna, unii tot (își) vor face, dar referințele, standardul, regulile trebuie să nu fie de partea unei atare atitudini. „Veghetorii" de acest gen va trebui să fie mereu lucizi, mereu gata de a asimila noi și noi cunoștințe, în noi și noi contexte, de a munci oricât este necesar pentru a acționa pe măsura responsabilității lor. Iar sub aspect spiritual va trebui să păstreze permanent conștiința necesității și obișnuința de a cere luminarea minții, pentru a putea pătrunde esența problemelor și a nu-și irosi eforturile, eventual creând probleme în plus, precum și curățirea simțirii, încât să nu se lase furați către exagerări, din pricina unei dorințe pătimașe de a combate sau susține o anumită poziție. Fără o astfel de temelie pusă de Duhul riscă să muncească în zadar și să se pomenească înghițiți de „boala discuțiilor și a certurilor de cuvinte", cu toate roadele ei urâte, asupra cărora avertiza Apostolul.

Cât îi privește pe transumaniști, până la noi și fanteziste ordine sunt semenii noștri. Oricât de odioasă ni s-ar părea o ideologie, mai nouă sau mai veche, impresia aceasta nu trebuie în niciun caz extinsă asupra celor care o îmbrățișează și nici nu trebuie să facem din propovăduirea Adevărului o cauză personală ambițioasă și sfidătoare, găsind în răzvrătirea față de Dumnezeu a interlocutorului o justificare pentru propria agresivitate. Pastorația omului vanitos, încăpățânat în convingerile sale „susținute științific" poate fi privită ca un coșmar al clericilor (fapt valabil și pentru mirenii credincioși, care se pot pomeni în interacțiuni uneori dure cu oameni cu puternice convingeri materialiste) și probabil chiar este, câteodată, omenește vorbind, dar cel care poartă povara aceasta poate fi alinat dacă sufletul său dobândește, de Sus, dragostea care „îndelung rabdă". Unele apucături ale transumaniștilor pot fi neobișnuite până la a fi perceptibile drept grotești și am putea fi ispitiți să ne scârbim, de pildă, de o persoană biohacker (care și-a modificat trupul). Există biohacker-i care își decupează urechile, făcându-le ascuțite, alții își despică limba, ca la șarpe, am putea fi izbiți neplăcut de acest imaginar evocând, chiar, reprezentările diavolului. Dar oare aceasta contează, sau faptul că acea obrăznicătură imposibilă, teribil de lipsită de gust și de răzvrătită, sau cum am mai fi tentați să numim un astfel de om, continuă, deși și-a ciuntit trupul, să poarte chipul Domnului, de la zidire, precum și, dacă a fost botezat, pecetluirea în Hristos[91]?

[91] „Dar și în ce privește roada spălării prin Botez, ea dă omului o formă și o înfățișare nouă, și anume pune pe sufletele omenești o pecete, un chip care le leagă de moartea și de învierea Mântuitorului. De aceea chipul acesta se și numește «pecete», pentru că le însemnează cu chipul împăratului și întru asemănare cu Dumnezeu." (Sfântul Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, pp. 50-51). La fel ca orice persoană botezată, transumaniștii se pot îndepărta de har, prin păcatele proprii, dar schimbarea ontologică operată de Duhul în firea lor, prin Botez, Taină care se face o dată pentru totdeauna, rămâne de neșters.

„Eu sunt, Mântuitorule, drahma cea împărătească, pe care ai pierdut-o de demult; dar aprinzând făclie pe Mergătorul înaintea Ta, Cuvinte, caută și află chipul Tău", implorăm, an de an, cu cuvintele inspirate, cutremurătoare, ale Sfântului Andrei Criteanul. Nimeni nu este, care să nu se fi pierdut, într-un fel sau altul, și în căutarea căruia să nu fie nevoit să iasă Împăratul. Amintirea statornică a acestor fapte ne poate ajuta să tratăm persoana măcar cu dreptul și necesarul înaintea lui Dumnezeu respect, dacă de dragoste nu am fost, încă, atinși – dar pe care să nu uităm să o cerem.

Căci în acest peisaj aparent, deconcertant al epocii actuale, rolul dragostei rămâne la fel de semnificativ precum am fost învățați de Însuși Mântuitorul, de Apostolul neamurilor și de Sfinții Părinți[92]. Transumaniștii, ca și întreaga lume, au nevoie, din partea noastră, de apostolat, nu de o respingere temătoare, fals defensivă, rezonând cu biblia materialistă a egoismului și depărtării de aproapele aflat în nevoi fizice sau spirituale. La fel ca și altor rătăciți prin întunericul lumii, trebuie să le ieșim înainte cu Scriptura, nu cu ostraconul, noi, cei cărora li s-a spus, iar și iar, despre cum lumina nu se pune sub obroc, ci se înalță încât să lumineze oamenilor, mai presus de orice fiind puterea exemplului personal: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, așa încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri" (Mt 5, 16). Nu doar absurdul fascinează, ci și împotrivirea dârză la el. Transumaniștii își doresc cu disperare eroi cu superputeri. Să le arătăm eroismul smerit, dar atât de luminos, al luptei pentru sfințenie.

Yuval Noah Harari a enunțat că: „Istoria a început când oamenii i-au inventat pe zei și se va sfârși când oamenii devin zei"[93]. Asupra prețiozității

[92] Sf Vasile cel Mare aduce la textul de la I Cor. 13, 1-3 o precizare subtilă și un alt reper cutremurător pentru cineva care încearcă să ducă lupta pentru dobândirea și menținerea unei perspective creștine nu doar cu numele, în viața sa. După ce arată că textul Sf. Pavel trebuie înțeles având în vedere și avertismentul de la Mt 7, 22-33 (simfonic cu Lc 13, 26-27), sfântul autor comentează: „Din acestea este evident și mai presus de orice tăgadă că, în lipsa iubirii, chiar de ar fi ținute rânduielile și îndreptările [Legii] ori ar fi păzite toate poruncile Domnului și s-ar pune în lucrare cele mai mari harisme, toate aceste fapte ar fi socotite ca fărădelegi, nu fiindcă harismele și îndreptările lor ar fi socotite astfel, după propria rațiune, ci fiindcă [Dumnezeu ia în considerare] intențiile acestora, precum spune undeva și Apostolul: ‚Care socotesc că evlavia este un mijloc de câștig', iar altundeva: „Unii îl propovăduiesc pe Hristos din pizmă și din duh de ceartă, alții, însă, din bunăvoință (...)." (Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Botez*, traducere de monah Policarp Pîrvuloiu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, pp. 86-87). Aviz misionarilor și apologeților mânați de o agendă proprie, care fac din Dumnezeu mijloc, în loc de scop.

[93] Acest citat defilează, ocazional, pe frontispiciul paginii personale a lui Harari, care vede în el, probabil, unul dintre cele mai importante mesaje de transmis către public (https://www.ynharari.com/, accesat pe 17.06. 2023).

din prima parte a acestei afirmații considerăm că nu merită să ne oprim, dar vom face un scurt comentariu la a doua parte. Nimic mai adevărat. Precum un nou Caiafa, al unei bravi lumi noi, în care nu mai există nici divinitate, nici arhierei, Harari profețește fără de voie. Rupți de Dumnezeu, oamenii pot deveni numai zei, adică idoli, nu dumnezei prin har, iar odată cu instaurarea cvasi-universală a nebuniei înstrăinării omului de Creator și de chemarea sa la îndumnezeirea adevărată va veni și sfârșitul, după cum ne încredințează Scriptura. Până atunci, sumedenie de personaje de teatru absurd, nespus de tragice, dincolo de aparența hilară, continuă să-l aștepte pe Godot[94], ca pe un soi de mesia răstălmăcit, care nu sosește niciodată. Fiul lui Dumnezeu, însă, S-a făcut Om și „ieri și azi și în veci, este același" (*Evr. 13, 8*), iar noi ai Lui suntem, în Biserică. Să chemăm, așadar, pe Domnul, iar alături de El, „să nu ne temem de frică unde nu este frică" (*Ps. 15, 5; 52, 6*), iar printre semenii noștri cu concepții greșite să facem misiune – de credință, nu de pedeapsă. Omenirea are mai multă nevoie de predicație, decât de dăscălire.

[94] În piesa lui S. Beckett, *Așteptându-l pe Godot*, reprezentativă pentru teatrul absurd, personajele își petrec (pierd) vremea așteptând acest personaj cu identitate neclară, despre care în cele din urmă rămâne neclar și dacă există, măcar.